

Ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneiden pakolaisnuorten kotoutumiseen vaikuttavat tekijät

Anni Ekholm

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalityö

Kesäkuu 2023

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta/Sosiaalitieteiden laitos
Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Anni Ekholm

Otsikko: Ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneiden pakolaisnuorten kotoutumiseen vaikuttavat tekijät

Ohjaaja: Merja Anis

Sivumäärä: 63 sivua

Päivämäärä: 1.6.2023

TIIVISTELMÄ

Suomeen kohdistuvan maahanmuuton lisääntyminen jatkuu myös tulevaisuudessa, koska se on liudentunut osaksi Suomen kehitystä. Pakkomuuton kannalta ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneiden pakolaisnuorten voidaan katsoa olevan erityisen haavoittuvassa asemassa. Koska nuorten lähtömaihin paluusta ei ole takuuta, on nuorten kotoutuminen tärkeä ja ajankohtainen tutkimusaihe.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, millaisia kotoutumiseen liitettäviä tekijöitä ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneiden pakolaisten puheissa nousee esille. Hyödyntämäni haastatteluaineisto sisältyy dosentti Johanna Hiitolan alahankkeeseen ”Perheestä erossa: Arkielämän rakentuminen erillään perheenjäsenistä”. Kyseinen osatutkimuksen aineisto kuuluu Suomen Akatemian rahoittamaan hankkeeseen ”Perheen erossaolo, maahanmuuttostatus ja arjen turvallisuus: haavoittuvien maahanmuuttajien kokemuksia ja strategioita”. Aineisto on kerätty vuosina 2018–2021 ja käsittelee ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneiden pakolaisnuorten elämää Suomessa, perheestä erossaoloa, perheenyhdistämisen vaikeutta sekä ajatuksia tulevaisuudesta. Aineiston analyysi on toteutettu aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimusanalyysini mukaan yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen vaikuttavat 1) elämä ilman perhettä, 2) luotettavien läheisten puute, 3) kouluttautuminen ja työllistyminen sekä 4) sinnikkyys ja selviytymiskeinot. Elämä ilman perhettä ja luotettavia läheisiä vaikeuttaa yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumista. Sen sijaan kouluttautuminen ja työllistyminen edistävät nuorten kotoutumista. Kotoutumiseen kuitenkin vaikuttavat kouluttautumisen ja työllistymisen taustamotiivit sekä rakenteellinen rasismi. Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen vaikuttavat nuorten sinnikkyys ja selviytymiskeinot. Yhtäältä sinnikkyys ja selviytymiskeinot auttavat nuoria jaksamaan olosuhteidensa puitteissa. Toisaalta niillä voi kuitenkin olla haitallisia seurauksia pitkällä aikavälillä.

Tutkimustulokseni ovat samansuuntaiset usean aiemman tutkimuksen kanssa. Tulokseni osoittavat, että yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumisen edistämiseksi ei ole tehty riittäviä toimia. Aineiston keräämisen jälkeen lainsäädäntöön on kuitenkin tullut useita muutoksia, minkä vuoksi tutkimukseni pohjalta herää erilaisia jatkotutkimusehdotuksia.

Avainsanat: pakolaisuus, yksin tulleet pakolaisnuoret, kotoutuminen, perheestä erossaolo, perheenyhdistäminen, resilienssi

Sisällys

1 Johdanto.....	4
2 Ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneet pakolaiset	6
2.1 Käsitteiden erottelua	6
2.2 Tilastoja yksin tulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista	7
2.3 Ilman huoltajaa matkustavan alaikäisen matka läpi Euroopan	9
2.3.1 Lähtömaasta lähteminen	9
2.3.2 Suomeen saapuminen.....	11
2.4 Haavoittuvuus ja resilienssi.....	13
3 Yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutuminen.....	17
3.1 Kotoutumisen lähtökohtia	17
3.2 Yksin tulleiden pakolaisnuorten arki Suomessa.....	19
3.2.1 Opiskelu, työ ja vapaa-aika	19
3.2.2 Sosiaaliset verkostot	21
3.2.3 Perheestä erossaolo ja perheenyhdistäminen	22
4 Tutkimusasetelma.....	26
4.1 Tutkimuskysymys	26
4.2 Tutkimusaineiston kuvaus	27
4.3 Aineiston analyysimenetelmä.....	28
4.3.1 Analyysimenetelmänä sisällönanalyysi.....	28
4.3.2 Sisällönanalyysin eteneminen tutkielmassani	29
4.4 Tutkielman eettisyys	30
5 Tutkimustulokset	32
5.1 Elämä ilman perhettä.....	33
5.1.1 Vanhempien kasvatuksen, tuen ja huolenpidon puute	33
5.1.2 Perheenyhdistämisprosessin monimutkaisuus ja epäonnistuminen	36
5.2 Luotettavien läheisten puute.....	39
5.2.1 Luotettavien kavereiden puute.....	39
5.2.2 Vaikeus tutustua suomalaisiin nuoriin.....	41
5.2.3 Luotettavien aikuisten puute	42
5.3 Kouluttautuminen ja työllistyminen	45
5.3.1 Kouluttautumisen ja työn hankkimisen taustamotiivit.....	45
5.3.2 Työllistymiseen liittyvät haasteet	46
5.4 Sinnikkyys ja selviytymiskeinot	48
5.4.1 Halu ratkaista ongelmat itsenäisesti.....	48
5.4.2 Rasismikokemukset ja niiden hyödyntäminen yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa	49
5.4.3 Uskonnon harjoittaminen	50

6 Yhteenveto ja johtopäätökset.....	51
7 Pohdinta	55
Lähteet	57

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Kaikki yksin Suomeen tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita koskevat oleskelulupapäätökset 2015–2021 (Maahanmuuttovirasto 2022).....	8
Kuvio 2. Kaikki yksin Suomeen tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita koskevat oleskelulupapäätökset suhteessa myönteisiin päätöksiin vuosina 2017–2021 (Maahanmuuttovirasto 2022).....	9
Kuvio 3. Sisällönanalyysin eteneminen tutkielmassani Tuomen ja Sarajärven (2018, 123) mallia mukaillen.	30

Taulukkoluetelo

Taulukko 1. Yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen vaikuttavat tekijät.	33
---	----

1 Johdanto

Sisäministeriön (EMN 2022, 13) arvion mukaan Suomeen kohdistuvan maahanmuuton lisääntyminen jatkuu myös tulevaisuudessa, koska se on liudentunut osaksi Suomen kehitystä. Osa ihmisistä muuttaa vapaaehtoisesti esimerkiksi koulutuksen tai työn perässä, toiset sen sijaan voivat joutua lähtemään asuinmaastaan pakon edessä. Pakkomuuton taustalla voi olla sota, poliittiset konfliktit ja kriisitilanteet tai väkivallan sekä vainon uhka. Vuonna 2015 yhteensä 32 476 henkilöä haki Suomesta turvapaikkaa. Eniten hakijoita tuli Lähi-idän ja Afrikan maista: Irakista, Afganistanista, Somaliasta sekä Syyriasta. (Maahanmuuttovirasto 2016.) Sen sijaan vuonna 2022 moni ukrainalainen haki Suomesta tilapäistä suojelua Venäjän hyökkäyssodan takia (Sisäministeriö 2023).

Pakkomuuton kannalta etenkin sellaisten lasten ja nuorten, jotka ovat saapuneet Suomeen turvapaikanhakijoina ilman vanhempiaan, voidaan katsoa olevan haavoittuvassa asemassa. Uudessa yhteiskunnassa elämää varjostaa uusi, tuntematon kulttuuri, kieli ja epävarmuus tulevasta (Björklund 2014, 63) sekä huoli omasta perheestä ja pelko yksin läpikäytävästä turvapaikkaprosessista (Suikkanen 2010, 42–45). Yksin tulleet pakolaisnuoret joutuvat lähes poikkeuksetta elämään hyvin pitkään näkemättä perhettään, koska perheenyhdistämiseen liittyy paljon byrokratiaa. Lisäksi vuosina 2015–2019 perheenyhdistämistä vaikeuttivat erilaiset lainsäädäntöön tehdyt tiukennukset (Pirjatanniemi ym. 2021, 236–239). Nämä tiukennukset ovat aineistoni kannalta huomion arvoisia, vaikka lainsäädäntöön on sittemmin tullut muutoksia, koska kyseiset tiukennukset ovat olleet voimassa silloin, kun aineistoni nuoret ovat käyneet läpi perheenyhdistämisprosessia.

Koska yksin alaikäisinä tulleiden pakolaisten lähtömaihin paluusta ei ole takuuta, on heidän kotoutumisensa tärkeä ja ajankohtainen tutkimusaihe. Tästä syystä tarkoitukseni on tässä tutkielmassa selvittää, millaisia kotoutumiseen liitettäviä tekijöitä ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneiden pakolaisten puheissa nousee esille.

Tutkielmani on luonteeltaan laadullinen. Hyödyntämäni haastatteluaineisto sisältyy dosentti Johanna Hiitolan alahankkeeseen ”*Perheestä erossa: Arkielämän rakentuminen erillään perheenjäsenistä*”. Kyseinen osatutkimuksen aineisto kuuluu Suomen Akatemian rahoittamaan hankkeeseen ”*Perheen erossaolo, maahanmuuttostatus ja arjen turvallisuus: haavoittuvien maahanmuuttajien kokemuksia ja strategioita*”. Aineisto on kerätty vuosina 2018–2021 ja käsittelee ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen

saapuneiden pakolaisnuorten elämää Suomessa, perheestä erossaoloa, perheenyhdistämisen vaikeutta sekä ajatuksia tulevaisuudesta. Aineiston analyysin toteutan aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin.

Vielä ennen tutkielman rakenteen avaamista haluan tuoda esille oman tietotaustani aiheen suhteen. Monikulttuurisuutta ja siirtolaisuutta käsittelevä tutkimus on suuri mielenkiinnonkohteeni. Olen käynyt monissa Turun Siirtolaisuusinstituutin järjestämissä, kaikille avoimissa tutkijaseminaareissa vuodesta 2017 lähtien ja suorittanut monikulttuurisuuden sivuaineopinnot. Lisäksi kirjoitin kasvatustieteiden kandidaatintutkielmani monikulttuurisuutta ja maahanmuuttoa käsittelevien aiheiden ilmenemisestä Kasvatus-lehdessä vuosina 1990–2020.

Näin johdannon päätteeksi selvennän vielä tutkielmani rakennetta. Tavanomaisesti johdannon jälkeen kerron tutkielmani lähtökohdista, jotka ovat ilman huoltajaa Suomeen saapuneet alaikäiset pakolaiset sekä heidän kotoutumisensa. Ilman huoltajaa saapuneiden alaikäisten pakolaisten osalta tarkastelen heistä käytettävien käsitteiden merkityseroja, esitän tutkimusaiheen kannalta olennaisia tilastoja, avaan sitä, miten alaikäiset lähtevät asuinmaistaan ilman huoltajaa ja millainen turvapaikkaprosessi heitä odottaa Suomessa. Lisäksi pohdin yksin tulleiden pakolaisnuorten asemaa haavoittuvuuden ja resilienssin näkökulmasta. Yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumisen osalta tuon esille siihen liittyviä keskeisimpiä lähtökohtia sekä kerron yksin tulleiden pakolaisnuorten arjesta Suomessa ja heidän kotoutumiseensa liittyvistä erityiskysymyksistä.

Teoreettisen viitekehyksen jälkeen esitän tutkimuskysymykseni ja kuvaan tutkimusaineistoa. Tämän jälkeen kerron sisällönanalyysistä ja sen käytännön hyödyntämisestä tutkielmassani. Luvun päätteeksi pohdin tutkielmani aiheen, aineiston ja analyysimenetelmän kannalta olennaisimpia kysymyksiä eettisyyden sekä luotettavuuden näkökulmasta. Tutkielman lopussa esitän tutkimustulokseni ja niiden pohjalta tekemäni johtopäätökset. Lisäksi pohdin tutkielmani merkittävyyttä ja esitän muutamia jatkotutkimusehdotuksia.

2 Ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneet pakolaiset

2.1 Käsitteiden erottelua

YK:n pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus (77/1968) määrittelee pakolaiseksi (engl. *refugee*) henkilön, joka joutuu perustellusti oleskelemaan asuinmaansa ulkopuolella vainotuksi tulemisen pelon vuoksi. Vainon syynä voi olla henkilön rotu, uskonto, kansallisuus, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuuluminen tai poliittinen mielipide. Kansalaisuuden omaavien henkilöiden lisäksi kansalaisuudettomat henkilöt, jotka täyttävät edellä mainitut kriteerit, luokitellaan sopimuksen mukaan pakolaisiksi. Turvapaikanhakijan pakolaisesta erottaa se, että turvapaikanhakija on jättänyt turvapaikkahakemuksena eli kansainvälisen suojelun tarpeeseen perustuvan oleskelulupahakemuksensa, mutta ei ole saanut vielä päätöstä (EMN 2018, 37; THL).

Osa pakolaisista tulee maahan niin sanottuina kiintiöpakolaisina. Kiintiöpakolaisia otetaan Suomeen vuosittain aina määrätyn kiintiön mukaisesti. Yli 30 vuoden ajan Suomi on vastaanottanut pakolaiskiintiön mukaisesti henkilöitä, joille YK:n pakolaisjärjestö UNHCR (*The United Nations High Commissioner for Refugees*) on myöntänyt pakolaisaseman. (Mäkelä 2016, 77.) Vuonna 2020 pakolaiskiintiö oli 850, kun taas vuonna 2021 vastaava luku oli 1050 (Sisäministeriö 2021). Pakolaiskiintiön mukaisesti otettavien ulkomaalaisten edellytykset on kirjattu ulkomaalaislain (301/2004) 92 §:ään. Sen mukaan ulkomaalaisen täytyy olla kotimaassaan kansainvälisen suojelun tarpeessa ja hänellä täytyy olla uudelleen sijoituksen tarve ensimmäisestä turvapaikkamaasta. Sen lisäksi hänen vastaanottoa ja kotoutumista koskevat edellytyksensä täytyy olla arvioitu. Oleskeluluvan myöntämiselle ei saa olla ulkomaalaislain 36 §:ään eli muukalaispassia ja pakolaisen matkustusasiakirjan sisältöä koskevaan pykälään perustuvia esteitä.

Alle 18-vuotiaista ilman huoltajaa matkustavista lapsista ja nuorista voidaan käyttää useita erilaisia käsitteitä sen perusteella, mitä käsitteellä halutaan korostaa. Esimerkiksi käsite ”itsenäiset nuoret siirtolaiset” (engl. *independent young migrants*) korostaa itsenäisen nuoren toimijuutta, kun taas käsite ”erotetut lapset” (engl. *separated children*) korostaa lapsen haavoittuvaa asemaa jouduttuaan eroon huoltajistaan. (Anis & Esberg 2018, 189–190.) Tässä tutkielmassa käytän käsitettä ”yksin tullut pakolaisnuori” (engl.

unaccompanied refugee minor) viitatessani aineiston perusjoukkoon. Haluan, että käsitteestä käy ilmi se, että kaikki aineistoa varten haastatellut henkilöt 1) ovat joutuneet lähtemään pois asuinmaastaan pakon edessä, eikä heillä täten ole tiettyjä etuoikeuksia verrattuna esimerkiksi vapaaehtoisesti toiseen maahan muuttaneisiin, 2) ovat saapuneet Suomeen alaikäisinä ilman huoltajaansa, ja 3) ovat saaneet oleskelulupansa turvapaikkaprosessin perusteella. On kuitenkin tärkeä ottaa huomioon, että aineiston nuorten ikäjakauma on 15–24 vuotta.

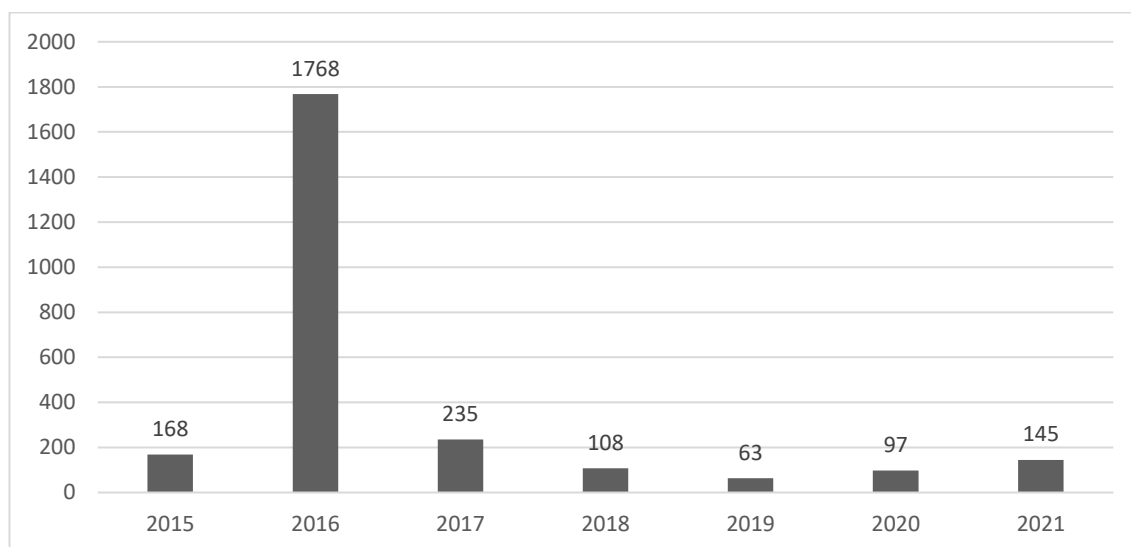
2.2 Tilastoja yksin tulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista

Suomi on vastaanottanut pakolaisia 1970-luvulta lähtien, jolloin Suomeen saapui turvapaikanhakijoita lähinnä Chilestä. Kuitenkin vasta 1990-luvulla, kun ensimmäiset somalipakolaiset saapuivat, tultiin Suomessa tietoisemmiksi turvapaikanhausta. Siitä lähtien Suomeen saapuvien turvapaikanhakijoiden määrä on noussut tasaisesti erilaisten kriisien seurauksena. On kuitenkin otettava huomioon, että tasaisen nousun lisäksi erilaiset äkilliset konfliktit ovat aiheuttaneet suuria ja nopeita muutoksia Suomeen saapuvien turvapaikanhakijoiden määrään. Tätä pakolaisten määrän lisääntymistä ennakoivat esimerkiksi globalisaation sekä ilmastonmuutoksen trendit, minkä lisäksi erinäiset poliittiset ja uskonnolliset kysymykset kytkeytyvät yhä useammin pakolaisuuteen. (Gothóni & Siirto 2016, 9–10.)

YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n mukaan noin 40 % ihmisistä, jotka ovat joutuneet pakenemaan alueilta sotilaallisen konfliktin tai endeemisen väkivallan vuoksi, on alle 18-vuotiaita. Osa alaikäisistä on liikkeellä yksin. Alaikäisten vanhemmat ovat voineet lähettää lapsensa matkaan esimerkiksi taatakseen hänen selviytymisensä. On myös mahdollista, että alaikäinen on yksin liikkeellä siksi, että on jäänyt orvoksi. (UNHCR 2022.) Yksin tulleiden alaikäisten vuosittainen määrä kuitenkin vaihtelee sen mukaan, millaisiksi erilaiset sota- ja kriisitilanteet kärjistyvät. Eniten yksin tulleita alaikäisiä on tullut esimerkiksi Afganistanista, Somaliasta sekä Irakista, joita on luonnehdittu kriisimaiksi. (Siirto & Laihia 2016, 130–131.)

Kuvio 1 ilmentää sitä, miten yksin Suomeen tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita koskevien oleskelulupapäätösten määrä on vaihdellut vuosina 2015–2021. Kuviossa voidaan nähdä nousu vuoden 2016 kohdalla. Vuonna 2016 yksin tulleita turvapaikanhakijoita koskevia oleskelulupapäätöksiä tehtiin 1 768. Sen sijaan muina

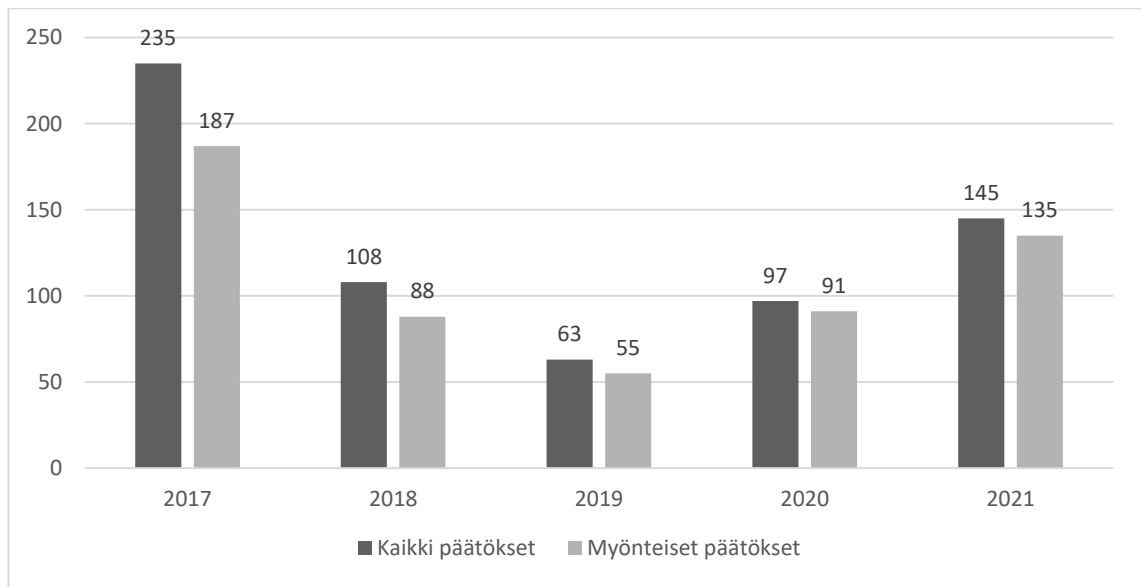
vuosina oleskelulupapäätösten määrä on vaihdellut 63 ja 235 välillä. (ks. kuvio 1.) Vuoden 2016 suuri oleskelulupapäätösten määrä selittyy sillä, että vuonna 2015 Suomeen saapui ennätysellinen määrä turvapaikanhakijoita, joiden hakemuksista suurin osa ratkaistiin vasta vuoden 2016 puolella (Maahanmuuttovirasto 2016).



Kuvio 1. Kaikki yksin Suomeen tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita koskevat oleskelulupapäätökset 2015–2021 (Maahanmuuttovirasto 2022).

Kuvio 2 ilmentää vuosina 2017–2021 tapahtunutta vaihtelua yksin Suomeen tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden oleskelulupapäätösten määrässä. Tein toisen kuvion siksi, että vuoden 2016 oleskelulupapäätösten määrä oli poikkeuksellinen vuoden 2015 ennätysellisestä pakolaismäärästä johtuen. Kuviosta 2 voidaan huomata, että oleskelulupapäätösten määrät ovat laskeneet vuodesta 2017 (kaikki päätökset: 235, myönteiset päätökset: 187) vuoteen 2019 (kaikki päätökset: 63, myönteiset päätökset: 55) asti, minkä jälkeen päätösten määrät ovat lähteneet jälleen nousuun. Vuonna 2020 kaikkien päätösten määrä oli 97 ja myönteisten päätösten 91. Vuonna 2021 kaikkien päätösten määrä oli 145 ja myönteisten päätösten määrä 135. (ks. kuvio 2.)

Vuonna 2021 Suomesta turvapaikkaa hakeneita alle 18-vuotiaita oli 136. He edustivat 16 eri kansalaisuutta, mutta osan kansalaisuuksista ei ole tietoa. Enemmistö hakijoista tuli Afganistanista (57), Somaliasta (42) ja Syyriasta (8). (EMN 2022, 45). Tämän tiedon valossa onkin hyvä muistaa, että yksin tulleet ovat heterogeeninen ryhmä, vaikka heillä on joitain yhteisiä piirteitä taustansa ja tilanteensa vuoksi.



Kuvio 2. Kaikki yksin Suomeen tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita koskevat oleskelulupapäätökset suhteessa myönteisiin päätöksiin vuosina 2017–2021 (Maahanmuuttovirasto 2022).

Yksin Suomeen tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden oleskelulupapäätösten määrän jakautumista sukupuolen mukaan ei voitu tarkastella Maahanmuuttoviraston sivuilla. Tämä johtuu siitä, että tarkennettuja tietoja ei voi saada, mikäli päätöksiä on tehty vähemmän kuin kuusi yhtä kuukautta kohden. Sukupuolen tarkasteleminen ei ollut mahdollista nettisivuilla vuosien 2018–2021 kohdalla, koska näiden vuosien aikana joinain kuukausina päätöksiä on tehty alle kuusi. Tästä huolimatta, voidaan kuitenkin olettaa, että tyttöjä tulee huomattavasti poikia vähemmän, koska se on yleinen trendi (Anis & Esberg 2018, 190). Mainittakoon vielä, että tämä ilmenee myös hyödyntämässäni aineistossa, jossa haastateltavista vain yksi oli tyttö.

2.3 Ilman huoltajaa matkustavan alaikäisen matka läpi Euroopan

2.3.1 Lähtömaasta lähteminen

Yleisimmät syyt, joiden vuoksi ihmiset joutuvat lähtemään pois asuinmaastaan, ovat väkivalta, vaino, sodat, kriisit sekä elinolosuhteet, kuten ilmastonmuutoksen seurauksista johtuva toivottomuus. Suomella on YK:n pakolaissopimuksen (77/1968) allekirjoittaneena velvollisuus ottaa vastaan turvapaikanhakijoita, jotka täyttävät siihen kirjatut edellytykset. Näiden edellytysten kannalta olennainen huomio on, että sopimus ei

sisällä esimerkiksi sodista tai luonnonkatastrofeista johtuvia syitä. (Siirto & Laihia 2016, 113.)

Ilman huoltajaa matkustavien alaikäisten lähtösyöt ovat vaihtelevia ja voivat olla sukupuolittuneita. Poikien lähdön taustalla voi olla pelko aseelliseen toimintaan pakottamisesta, kun taas tyttöjen kohdalla lähdön syynä voi olla uhka pakkoavioliitosta. Tyttöjen poikia suurempi todennäköisyys joutua matkalla seksuaalisen hyväksikäytön tai väkivallan uhriksi on myös syynä siihen, että alaikäisiä poikia saapuu tyttöjä enemmän turvapaikanhakijoina. Lisäksi yksin matkustavilla alaikäisillä on suuri riski joutua ihmiskaupan, lapsisotilaiksi rekrytoimisen ja lapsityövoiman uhriksi. (esim. Björklund 2014, 13; Helander & Mikkonen 2002, 48; Radjenovic 2021, 6.)

Turvapaikan etsiminen voi tarkoittaa muuttamista asuinmaan sisällä tai muuttamista toiseen maahan. Koska länsimaihin matkustamisen lailliset mahdollisuudet ovat hyvin rajatut, matkustaminen tapahtuu yhä enenevässä määrin laittomasti. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi matkustusasiakirjojen saamisen mahdottomuuden vuoksi ihmiset lähtevät matkaan oma-aloitteisesti. Usein tällaiset matkat sisältävät paljon kävelyä. Lisäksi moni turvautuu ihmissalakuljettajiin, mikä voi maksaa hyvin paljon. Koska kyseessä on laitton matkustaminen, matka on yleensä monella tavalla vaarallinen etenkin yksin matkustavalle alaikäiselle. (Siirto & Laihia 2016, 114–115.) On myös hyvä tiedostaa, että matka Euroopan läpi Suomeen ei ole välttämättä suoraviivainen, vaan voi viedä jopa vuosia. Esimerkiksi Honkasalon (2017, 11) tutkimuksessa selvisi, että useat Afganistanista pakoon lähteneet alaikäiset olivat asuneet läpikulkumaissa jopa kaksi vuotta: osa oli asunut sukulaisten luona, kun taas toiset olivat tehneet monenlaisia töitä.

Matkalla vaarallista on esimerkiksi omaisuuden menettäminen tai katoaminen. Erityisesti kännykän katoaminen luo epätoivoa, sillä se toimii apuna matkustamisessa mutta myös yhteydenpitovälineenä perheeseen. (Honkasalo 2017, 11.) Pahimmissa tapauksissa ihmisiä on kuollut esimerkiksi hukkumisen seurauksena. Itsensä asettaminen tällaiseen vaaraan ilmentää hyvin sitä, miten neuvottomassa ja turvattomassa tilanteessa pakolaiset ovat. Laillisiksi keinoiksi lasketaan kiintiöpakolaisuus sekä työn, opiskelun tai perheenyhdistämisen perusteella saatu oleskelulupa, mutta kuten sanottu, toisinaan pakenevien ihmisten mahdollisuudet ovat rajalliset. (Siirto & Laihia 2016, 114–115.)

Schengenin sopimukseen perustaen sopimusvaltioiden välillä tapahtuvasta liikkumisesta on tehty helpompaa. Nämä sopimukseen kuuluvat valtiot muodostavat Schengen-alueen, jolle tulemista on vaikeutettu. Eräs taustatekijä tässä on lisääntynyt turvapaikanhakijoiden

määrä, mikä on monessa Euroopan maassa vaikuttanut useiden maahanmuuttopoliittisten käytäntöjen tiukentumiseen. Lisäksi moni maa on rakennuttanut valtionrajoilleen aitoja turvapaikanhakijoiden maahantulomahdollisuuksien rajoittamiseksi. (Siirto & Laihia 2016, 117–118.)

Schengenin sopimuksen ohella keskeisessä asemassa on Dublin II -asetus, jonka mukaan turvapaikanhakijan hakemus täytyy käsitellä siinä sopimusmaassa, johon hän ensimmäisenä saapuu. Toisin kuin Schengenin sopimus tämän niin kutsutun Dublinin sopimuksen voidaan katsoa korostavan valtioiden lähtökohtaisia velvollisuuksia turvapaikan tarjoamiseen sekä turvapaikan hakijan oikeutta turvapaikkaan. Vaikka Dublinin sopimuksen on todettu olevan inhimillisyyden näkökulmasta kestävä, on sopimuksesta ollut yksin tulleiden alaikäisten kohdalla hyötyä. Vuonna 2013 kyseiseen sopimukseen lisättiin säädös, jonka mukaan heidät voidaan sijoittaa toiseen maahan, mikäli heillä on siellä sukulaisia. (Siirto & Laihia 2016, 118–119.)

2.3.2 Suomeen saapuminen

Turvapaikkaprosessi perustuu lakiin kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011). Turvapaikkaprosessi alkaa, kun turvapaikanhakija hakee turvapaikkaa raja-asetella tai poliisilta. Turvapaikkahakemuksen jätettyään turvapaikanhakijan katsotaan oleskelevan laillisesti Suomessa, jolloin hän asettautuu väliaikaisesti asumaan vastaanottokeskukseen. Osana turvapaikkahakemuksen käsittelyä turvapaikanhakija kutsutaan turvapaikkapuhutteluun, jonka tarkoituksena on kartoittaa hänen matkareittinsä ja henkilöllisyytensä. Mikäli selviää, että henkilöllä on jo jossain toisessa maassa turvapaikkahakemus vireillä, hänet palautetaan Dublin II -asetuksen mukaisesti takaisin siihen maahan, jossa turvapaikkahakemus on vireillä. Muussa tapauksessa hänet kutsutaan Maahanmuuttoviraston järjestämään haastatteluun, jonka tarkoituksena on selvittää, täyttääkö hakija YK:n pakolaissopimuksessa määritellyt kriteerit. Yksin tulleiden alaikäisten osalta on syytä mainita, että heidän ikänsä pyritään selvittämään oikeuslääketieteellisen tutkimuksen keinoin, vaikkei tämä tuota järin luotettavia arvioita. (Siirto & Laihia 2016, 120–122.)

Yksin tulleiden alaikäisten turvapaikkaprosessi eroaa kuitenkin tavanomaisesta prosessista. Saavuttuaan maahan yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat sijoitetaan

asumaan joko ryhmäkotiin, tukiasuntolaan tai transit-yksikköön. Heille määrätään Maahanmuuttoviraston toimesta edustaja, koska he eivät voi itsenäisesti päättää kaikista asioistaan. Edustajan tehtävänä on auttaa ja tukea lasta virallisten asioiden hoitamisessa, kuten esimerkiksi auttaa alaikäistä oleskeluluvan hakemisessa. Lisäksi edustajan tehtäviin kuuluu varmistaa, että alaikäisen mielipide ja etu otetaan huomioon viranomaispäätöksissä, jotka koskevat alaikäistä. (Lepola 2012, 8.)

Turvapaikanhakija on oikeutettu oikeusavustajien antamaan oikeusapuun turvapaikkaprosessinsa aikana. Päätöksen antamisesta sen sijaan on vastuussa Maahanmuuttovirasto. Turvapaikkapäätöksen ollessa kielteinen turvapaikanhakija käännytetään. Turvapaikanhakijalla on kuitenkin oikeus valittaa päätöksestä korkeammalle oikeusasteelle. On kuitenkin huomionarvoista, että valittaminen ei keskeytä käännytysprosessia. Tämän sijaan henkilö otetaan säilöön tai hän joutuu odottamaan päätöstä siinä maassa, johon hänet ollaan käännyttämässä. Etenkin alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla säilöönnotosta on ollut paljon kyseenalaistavaa keskustelua, koska kyse on vapaudenriistosta ja vain erityistilanteissa hyväksyttävästä keinosta. Tästä huolimatta säilöönnotosta on tullut vakiokäytäntö koko EU:n alueella. (Siirto & Laihia 2016, 121–125.)

Vastaanottovaiheessa on yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden kannalta otettava useita asioita huomioon. Turvapaikkaprosessi on alaikäisille yksin tulleille hyvin raskas: turvapaikkapäätöksen odottaminen, huoli perheenjäsenistä, huolesta johtuva unettomuus ja väsymys vievät voimia. Odottamiseen liittyvän epätietoisuuden kanssa eläminen vie toivoa, elämäniloa ja tekee nuorten osallistamisesta hyvin haastavan. (Honkasalo 2017, 10–12.)

Mikäli turvapaikanhakija saa myönteisen päätöksen, myönnetään hänelle YK:n pakolaisasema ja siihen perustuva oleskelulupa. Lisäksi hänelle valitaan kuntapaikka. Vuonna 2016 humanitaarinen suojelu lakkautettiin. Tämä tarkoitti, että oleskeluluvan pystyi saamaan joko turvapaikan tai toissijaisen suojelun perusteella. (Siirto & Laihia 2016, 121–122.) Ulkomaalaislain (301/2004) 88 §:n nojalla toissijaista suojelua voi saada sellainen Suomessa oleskeleva ulkomaalainen, jolle ei voida myöntää turvapaikkaa, mutta jonka lähtömaahan takaisin palauttamisen seurauksena hän joutuisi todelliseen vaaraan kärsiä vakavaa haittaa, ja olisi kykenemätön tai sellaisen vaaran vuoksi haluton turvautumaan sanotun maan suojeluun. Vakavalla haitalla viitataan esimerkiksi kuolemanrangaistukseen tai kidukseen.

Kun yksin tullut turvapaikanhakija on saanut oleskeluluvan ja kuntapaikan, hänelle tehdään alkukartoitus palveluntarpeista sekä kotoutumissuunnitelma (Björklund 2014, 34). Tämän lisäksi lapset ja nuoret siirtyvät perheryhmäkotiin. Mikäli nuori on täysi-ikäisyyden kynnyksellä, hänet sijoitetaan tuettuun itsenäiseen asumiseen. Nuori voi myös asua sukulaisensa luona. Kun nuori täyttää 18 vuotta, hän muuttaa asumaan yksin ja siirtyy jälkihuollon piiriin, jossa saa tarvittaessa tukea yksin asumiseen. (Lepola 2012, 8.)

Etenkin perheryhmäkodeilla on useita tehtäviä yksin tulleiden alaikäisten tukemisessa. Esimerkiksi Turun perheryhmäkoti toimii yksin tulleelle pakolaisnuorelle turvallisena kodinomaisena ympäristönä, jossa hänen on mahdollista saada ohjausta ja tukea. Yksi perheryhmäkodin keskeisistä tehtävistä on nuoren kotoutumisen tukeminen. Perheryhmäkodilla on suuri merkitys nuoren itsenäistymiseen valmentamisessa, koska perheenyhdistäminen harvoin toteutuu. (Turun ensi- ja turvakoti ry 2022.)

2.4 Haavoittuvuus ja resilienssi

Haavoittuvuus on moninainen käsite. Sosiaalitieteissä haavoittuvuus (engl. *vulnerability*) ymmärretään yleensä tietynlaisena sosiologisena arvoisuuden nimittäjänä eli sen nähdään kytkeytyvän johonkin synnynnäiseen, fyysiseen tai johonkin elämänkaaren vaiheeseen liittyvänä seikkana. Haavoittuvuuteen liittyviä normatiivisia nostoja on kuitenkin hyödynnetty korostamaan myös tilannesidonnaisia huolia, kuten haitallisia kokemuksia, rikoksia tai tiettyjä ihmisryhmiä, jotka kärsivät sosiaalisista ongelmista. Tilannesidonnainen haavoittuvuus korostaa haitan mahdollisuutta sekä haitoista aiheutuvia tapahtumia. (Brown ym. 2017, 499.)

Haavoittuvuuden tunnistaminen turvapaikkaprosessin aikana on erittäin tärkeää, jotta apua tarvitsevat voidaan ohjata oikeiden hoitopalveluiden pariin. Haavoittuvuus voi kuitenkin tehdä turvapaikkaprosessista hyvin hankalan käsitteen monimutkaisuuden vuoksi. Periaatteessa kaikkien turvapaikanhakijoiden voidaan katsoa olevan haavoittuvassa asemassa, koska he joutuvat pakon edessä lähtemään pois asuinmaastaan. Toisaalta joidenkin turvapaikanhakijoiden katsotaan tiettyyn ryhmään kuulumisen vuoksi olevan muita turvapaikanhakijoita haavoittuvammassa asemassa. EU-lainsäädännön mukaan haavoittuviksi turvapaikanhakijoiksi voidaan määritellä seuraavan kolmen seikan perusteella: 1) synnynnäinen tai hankittu tunnusmerkki, 2) kärsityt kokemukset ja

3) henkilöä koskevat erityisolosuhteet. Ilman huoltajaa saapuneet alaikäiset turvapaikanhakijat kuuluvat viimeisenä mainittuun. (Tarvainen 2016, 66–68.)

EU-säädöksissä jäsenmaille on asetettu tiettyjä velvollisuuksia, jotka on otettava huomioon haavoittuvaan ryhmään kuuluvien turvapaikanhakijoiden turvapaikkaprosessissa. EU:n vastaanottodirektiivi velvoittaa jäsenvaltioiden ottamaan haavoittuvuus huomioon silloin, kun henkilöllä katsotaan yksilöllisen harkinnan perusteella olevan erityisiä vastaanottoon liittyviä tarpeita. EU:n turvapaikkamenettelydirektiivi sen sijaan velvoittaa vain epäsuorasti tunnistamaan haavoittuvat henkilöt. Haavoittuvien henkilöiden erityinen asema on tunnustettu EU:n määritelmädirektiivissä, minkä lisäksi direktiivi velvoittaa ottamaan haavoittuvuuden huomioon, mutta vasta sen jälkeen, kun tilanne on arvioitu tapauskohtaisesti. (Tarvainen 2016, 68.)

Alaikäisten turvapaikanhakijoiden haavoittuvuus on otettu huomioon myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (60/1991). Sopimuksen 22 artiklan 1. momentin mukaan lapselle tulee antaa hänelle tunnustettujen oikeuksien toteutumisen perusteella asianmukaista suojelua ja humanitaarista apua, mikäli pakolaisen asemaa koskevat kriteerit täyttyvät. Lisäksi sopimuksen 22 artiklan 2. momentin mukaan pakolaislapsen suojeluun ja avustamiseen sisältyy avustaminen perheenyhdistämisessä. Suomessa alaikäisten pakolaisnuorten oikeuksien kannalta olennainen laki on lastensuojelulaki (417/2007). Laissa on säädetty muun muassa lastensuojelun keskeisimmistä periaatteista, joista tärkein on lapsen edun ensisijaisuus. Alaikäisten pakolaisnuorten kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että heidät pitää aina ensisijaisesti nähdä lapsina eikä pakolaisasemansa kautta.

Yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden erityisolosuhteet vaikuttavat heidän haavoittuvuuteensa monin eri tavoin. Erityisesti yksin matkustavilla alaikäisillä on suuri riski joutua seksuaalisen hyväksikäytön, seksuaalisen väkivallan, lapsisotilaiksi rekrytoimisen tai lapsityövoiman uhriksi (Radjenovic 2021, 6). Lisäksi on hyvin yleistä, että yksin Suomeen saapuneet alaikäiset ovat joutuneet kohtaamaan lähtömaassaan ja matkansa aikana erilaisia turvattomuutta aiheuttavia, traumaattisia tapahtumia. Tapahtumien huomioon ottaminen on olennaista, koska ne vaikuttavat heikentävästi ilman huoltajaa matkustavien normaaliin kehitykseen aiheuttaen pitkäaikaisiakin vaikutuksia. Lisäksi tapahtumat voivat aiheuttaa mielenterveydellistä oireilua. (esim. Geirsdottir ym. 2021; Tuomola 2016; Von Werthern ym. 2019.) Yksin tulleiden

pakolaisnuorten kohdalla haavoittuvuus liittyy siis heidän traumaattisen taustansa lisäksi heidän ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa.

Suikkasen vuonna 2009 tekemän selvityksen mukaan alaikäisistä yksin Suomeen tulleista turvapaikanhakijoista noin 25–27 % oli vaikeasti traumatisoituneita muun muassa kidutuksen tai raiskauksen uhriksi tai lapsisotilaaksi joutumisen vuoksi. Määrän arvioidaan kuitenkin olevan huomattavasti suurempi, koska kyseiseen selvitykseen sisältyvät vain ne henkilöt, jotka ovat itse halunneet ja kyenneet tuomaan kokemuksensa työntekijän tietoon. Alaikäisillä turvapaikanhakijoilla on traumaattisten kokemusten lisäksi pelkoja turvapaikkaprosessista sekä perheenjäsentensä tilanteesta. Hyvin moni heistä kärsii uneen liittyvistä ongelmista, masennuksesta, mielialojen vaihtelusta, ahdistuneisuudesta, paniikkikohtauksista sekä itsensä vahingoittamisesta. Lisäksi monella on somaattisia oireita, kuten päänsärkyä, vatsavaivoja ja oksentelua. Moni on myös yrittänyt itsemurhaa. (Suikkanen 2010, 42–45.)

Huolimatta siitä, että yksin tulleet pakolaiset voidaan nähdä haavoittuvina, voidaan heidät nähdä samanaikaisesti myös itsenäisinä toimijoina (Belloni 2020). Haavoittuvuutta onkin kritisoitu useissa tutkimuksissa (esim. Lee 2012; Snellman 2012) juuri siitä näkökulmasta, että siihen liitettävät negatiiviset ja toisinaan jopa stigmatisoivat mielikuvat muokkaavat alaikäisten identiteettiä tietynlaiseksi. Tällainen haavoittuvuuteen liittyvä ”toiseuttaminen” voi toisintaa yksin tulleiden kategorisointia haavoittuvaksi ryhmäksi. Huomionarvoista on myös se, millaisia kulttuurisia ymmärryksiä teemme luokitellessamme kollektivistisia kulttuureja. Tutkimuksissa kiinnitetään usein liian vähän huomiotta rakenteellisiin olosuhteisiin, joissa on erilaisia vallan, rasismien ja syrjäyttämisen prosesseja. (Wernesjö 2011, 504–505.)

Haavoittuvuuden kontrastiksi on edellä mainituista syistä nostettu resilienssin käsite, jolla tarkoitetaan tietynlaista kykyä selviytyä erilaisista elämää järkyttävistä tapahtumista esimerkiksi joustavuuden, mukautumiskyvyn sekä muiden samankaltaisten selviytymiskeinojen avulla (esim. Ní Raghallaigh & Gilligan 2010; Orgocka 2012). Yksin tulleiden pakolaisnuorten elämä ei ole mutkatonta. Tämän vuoksi nuoret ovat kehittäneet erilaisia keinoja, jotka auttavat heitä selviytymään erilaisista hankalista tilanteista. Tällaisia suojatekijöitä ovat 1) yksilölliset suojatekijät, joita ovat esimerkiksi ongelmanratkaisutaidot ja uskonnollisuus, 2) perheeseen liittyvät suojatekijät, kuten vanhempien tuki, vaikka vanhemmat eläisivät muualla sekä 3) yhteisölliset suojatekijät, kuten yhdistyneisyys prososiaalisiin organisaatioihin, kuten kirkkoon tai kouluun. (Carlson ym. 2012, 265–267.)

Sen sijaan Ní Raghallaigh ja Gilligan (2010) erittelevät tutkimuksessaan kuusi selviytymiskeinoa, joilla yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat pyrkivät selviytymään kohtaamistaan haasteista: jatkuvuuden ylläpitäminen muuttuvassa ympäristössä (engl. *maintaining continuity in a changed context*), oppimalla ja muuttamalla sopeutuminen (engl. *adjusting by learning and changing*), positiivisen olemuksen omaksuminen (engl. *adpoting a positive outlook*), tunteiden tukahduttaminen ja häiriötekijöiden etsiminen (engl. *suppressing emotions and seeking distraction*), itsenäisesti toimiminen (engl. *acting independently*) ja epäluottamus (engl. *distrusting*). Yksin tulleet turvapaikanhakijat yrittävät pitää elämässään yllä jatkuvuutta esimerkiksi rutiineja ja tulevaisuudenodotuksia kehittämällä sekä harjoittamalla uskontoaan. Etenkin uskonnon on todettu auttavan nuoria jaksamaan vaikeissakin tilanteissa. Monissa tapauksissa uskonto auttaa myös ylläpitämään kulttuurisia perinteitä. Lisäksi yksin tulleet pakolaisnuoret pyrkivät selviytymään pyrkimällä muutokseen ja oppimalla uutta. Tämänkaltaisten selviytymiskeinojen on todettu vahvistavan nuorten toimijuutta ja sopeutumiskykyä ja edistävän heidän kotoutumistaan. (Ní Raghallaigh & Gilligan 2010; Wahlström 2010.) On kuitenkin tärkeä huomioida, että jatkuva tekeminen lyhytaikaisena selviytymiskeinona voi toimia, mutta pitkään jatkuneena se voi aiheuttaa nuorille erilaisia mielenterveydellisiä haittoja (Maegusuku-Hewett ym. 2007).

3 Yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutuminen

Kuntaan sijoittumisen jälkeen TE-toimisto tekee yksin tulleille pakolaisnuorille yksilöllisen arvioinnin perusteella kotoutumissuunnitelman. Kotoutumissuunnitelma on monialaisen yhteistyön lopputulos. Alaikäisen kotoutumissuunnitelmaan voidaan sisällyttää erilaisia opintoja, kuten perusopetusta, lukio-opintoja, oman äidinkielen opetusta, lastensuojelutoimenpiteitä sekä erilaisia sosiaali- ja terveystalveluja. Tämän lisäksi se voi sisältää jonkin harrastustoiminnan pariin opastamista ja muunlaista osallisuuden edistämistä. (Björklund 2014, 34.)

3.1 Kotoutumisen lähtökohtia

Suomessa integraatiosta (engl. *integration*) käytetään usein termejä kotoutuminen ja kotoutumisen edistäminen. Integraatioprosessi nähdäänkin usein kaksisuuntaisena: maahanmuuttajien omien kotoutumispyrkimysten lisäksi yhteiskunnan täytyy olla vastaanottavainen ja halukas tekemään muutoksia maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Kotoutumista voidaan edistää erilaisia tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen tarjoamalla. Kyse on siis laajasta monialaisesta yhteistyöstä eri tahojen välillä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021, 15)

Kotoutumisesta ja kotoutumisen edistämisestä on säädetty niin kutsutussa kotoutumislaisissa. Kotoutuminen tarkoittaa sekä maahanmuuttajan että yhteiskunnan välillä tapahtuvaa vuorovaikutukseen perustuvaa kehitystä. Kotoutumisprosessin tavoitteena on tarjota maahanmuuttajalle sellaisia tietoja ja taitoja, joita hän tarvitsee toimiakseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Samanaikaisesti häntä kuitenkin pitää tukea oman kielensä ja kulttuurinsa ylläpitämisessä. Kotoutumisen edistämällä sen sijaan viitataan viranomaistoimenpiteisiin, joilla kotoutumista pyritään edistämään. Työ- ja elinkeinoministeriö on vastuussa kotouttamispolitiikan suunnittelusta, arvioinnista, seurannasta ja kehittämisestä sekä hyvien etnisten suhteiden edistämisestä. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.)

Kotoutumisen voidaan katsoa koostuvan neljästä ulottuvuudesta, jotka voidaan jakaa rakenteelliseen, kulttuuriseen, vuorovaikutukselliseen ja identifioivaan kotoutumiseen. Rakenteellisella kotoutumisella viitataan muun muassa kouluttautumiseen,

työmarkkinoille siirtymiseen ja kansalaisuuden hankkimiseen. Kulttuurisella kotoutumisella taas tarkoitetaan esimerkiksi vastaanottomaan kielitaidon, arvojen ja normien sekä uskonnon omaksumista. Integraatioprosessin kaksisuuntaisuuden ottaminen huomioon onkin erityisen olennaista. Vuorovaikutuksellisella kotoutumisella tarkoitetaan ystävyys- ja seurustelusuhteiden sekä erilaisten yhteisöjen jäsenyyksien syntymistä. Identifioiva kotoutuminen sen sijaan viittaa henkilön omaan kuuluvuuden tunteeseen. (Heckmann 2005, 24.)

Pääministeri Sanna Marinin hallitus antoi eduskunnalle 6.10.2022 esityksen laiksi kotoutumisen edistämisestä ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 208/2022). Esitys vahvistettiin 14.4.2023, ja uusi laki astuu voimaan 1.1.2025 (Laki kotoutumisen edistämisestä 681/2023). Esityksen keskeisimmät tavoitteet olivat maahanmuuttaneiden kotoutumisen ja työllistymisen prosessien nopeuttaminen. Esityksessä näiden tavoitteiden toteuttamiseksi ehdotettiin muun muassa alkuvaiheen kotoutumispalveluiden sekä ohjauksen ja neuvonnan saatavuuden kehittämistä. Työllistymisen ja kotoutumisen edistämisen ohella lakiuudistuksella pyritään lisäämään maahanmuuttaneiden tasa-arvoa ja hyvinvointia, vahvistamaan heidän yhteiskunnallista osallisuuttaan sekä edistämään hyviä väestösuhteita. (HE 208/2022.)

Hallituksen esityksessä on myös erikseen otettu huomioon yksin tulleiden alaikäisten haavoittuva asema ja esitetty ehdotuksia sen parantamiseksi. Keskeisimmät ehdotukset koskevat yksin tulleiden alaikäisten asumis- ja tukijärjestelyjä, sosiaali- ja terveyspalveluja sekä edustajatoiminnan kehittämistä. Yksin tulleiden alaikäisten asemaa pyrittäisiin parantamaan sosiaalihuoltolain muutoksella. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yksin tulleiden alaikäisten hoivan, huolenpidon ja kasvatuksen järjestäminen ei olisi enää jatkossa kotoutumislain vaan sosiaalihuoltolain mukainen palvelu. Hallituksen esityksen mukaan tämä vahvistaisi lapsen oikeuksien toteutumista, koska tällöin yksin tulleita alaikäisiä kohdeltaisiin yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Tämän lisäksi yksin tulleille alaikäisille palvelutarpeen arvioinnin pohjalta osoitettu oma sosiaalityöntekijä vahvistaisi sitä, että palveluiden yhteensovittamisesta olisi vastuussa yksi ja sama henkilö. Kun vastuussa on yksi henkilö, joka on ajan tasalla alaikäisen palvelutarpeesta, edistäisi se hyvinvointia sekä oikeanlaisen ja oikea-aikaisen tuen saamista. (HE 208/2022.)

Lisäksi hallitus esittää, että jatkossa edustajatoiminnan ohjauksesta, suunnittelemisesta ja valvonnasta olisivat oikeudellisesti vastuussa ELY-keskukset. Vaikka ELY-keskukset ovat hoitaneet edustajatoimintaan liittyviä tehtäviä osana kotoutumisen edistämistä

koskevia tehtäviä, siitä ei ole erikseen säädetty nykyisessä kotoutumislaisissa. Kotoutumislain uudistus määrittäisi siis ELY-keskusten tehtäviksi nykyisessä laissa määriteltyjen tehtävien lisäksi edustajatoimintaa koskevan ohjauksen, suunnittelun ja valvonnan sekä kuntien kotouttamispalveluiden valvonnan. Toisaalta jatkossa osa ELY-keskusten tehtävistä, kuten perheryhmäkotien ohjaus ja valvonta sekä yksin tulleiden alaikäisten tuen valvonta, siirtyisi aluehallintoviraston vastuulle. Vastuutehtävien muutoksen vaatiman osaamisen lisäämistä kehitettäisiin ELY-keskusten kehittämishankkeella. (HE 208/2022 vp.)

3.2 Yksin tulleiden pakolaisnuorten arki Suomessa

Yksin tulleiden pakolaisnuorten arki, kuten muiden nuorten arki, sisältää opiskelua, töitä ja harrastuksia. Monelle työn saaminen ja toimeentulon turvaaminen on suomalaisia nuoria tärkeämmässä asemassa siksi, että yksin tulleet pakolaisnuoret haluavat auttaa toisaalla oleskelevaa perhettään. Useissa tutkimuksissa (esim. Björklund 2014; 2015; Helander & Mikkonen 2002), joissa tarkastellaan yksin tulleiden alaikäisten kotoutumista, nostetaan keskeisimmiksi kysymyksiksi koulunkäynti, työmarkkinoille sijoittuminen, harrastukset, perheestä erossaolo ja perheenyhdistäminen sekä sosiaaliset verkostot.

Yksin tulleet pakolaisnuoret tarvitsevat tutkitusti tukea etenkin erilaisissa elämän siirtymävaiheissa. Tällaisiksi vaiheiksi Björklund (2014) sisällyttää muun muassa perheryhmäkotiin asettumisen, koulutuspolun, omaan asuntoon muuttamisen, kotoutumissuunnitelman kotoutumiskauden päättymisen sekä työelämään siirtymisen. Perheen tuen lisäksi ryhmäkodin ohjaajilta ja sosiaalityöntekijöiltä sekä ystäviltä saatu tuki on tärkeässä asemassa. (Björklund 2014, 70.)

3.2.1 Opiskelu, työ ja vapaa-aika

Suomessa kotoutumisen edistämiseksi pidetään tärkeänä, että koulunkäynti aloitetaan niin pian kuin mahdollista maahan saapumisen jälkeen (Helander & Mikkonen 2002, 74). Koulutuspolun katsotaan olevan olennainen osa nuoren tulevaisuuden rakentumisessa. Suomen kielen ja suomalaisen peruskoulun tietojen oppimisen ja omaksumisen nähdäänkin edellytyksenä onnistuneelle koulutuspolulle. On kuitenkin tärkeää muistaa,

että koulutuspolut ovat yksilöllisiä – ovathan yksin tulleet alaikäiset heterogeeninen joukko ihmisiä. Koulutuspolut vaihtelevat esimerkiksi sen mukaan, millainen koulutustausta ja kielitaito nuorella on sekä millainen opiskelumotivaatio nuorella on. Joustavien koulutukseen liittyvien ratkaisujen sekä yksilöllisen ohjauksen katsotaan edistävän kotoutumisprosessia. Yksin tulleille pakolaisnuorille asetetut vaatimukset esimerkiksi kielitaidon oppimisesta ovat kuitenkin korkeat, minkä lisäksi heidän omia resurssejaan harvemmin huomioidaan. Monilla yksin tulleilla alaikäisillä on kuitenkin motivaatiota ja halua pärjätä opinnoissa sekä työelämässä. (Björklund 2014, 35–40.)

Koulutuspolkujen valintamahdollisuudet ovat heikot erityisesti sellaisten yksin tulleiden pakolaisnuorten kohdalla, jotka eivät saa perheeltään tukea. Puutteellisen kielitaidon ja ohjauksen sekä nopean työllistymisen tahdon vuoksi moni pakolaisnuori hakeutuu muun muassa lähihoitajaksi, siivoojaksi tai bussinkuljettajaksi. Yksin tulleiden alaikäisten tahto työllistyä nopeasti on vahvasti yhteydessä haluun auttaa perhettään lähtömaassa. (Björklund 2014, 40–42.) Yksin tulleiden pakolaisnuorten paineet työllistyä ja ansaita tuloja kasvoivat entisestään, kun vuonna 2016 perheenyhdistämisen toimeentuloedellytyksiä laajennettiin sitten, että se koski myös alaikäisiä (Pirjatanniemi ym. 2021, 236–239).

Mikäli yksin tulleet pakolaisnuoret eivät työllisty, he saattavat vieraantua suomalaisesta yhteiskunnasta. Tällaisissa tilanteissa olevat nuoret joutuvat viettämään pitkiäkin aikoja toimeentuloa, jolloin heidän mahdollisuutensa kanssakäymiseen muiden suomalaisten kanssa pienenevät. Työllistymisen haasteiden lisäksi vieraantuminen yhteiskunnasta voi olla seurausta vastaanotto- ja tukijärjestelmään liittyvistä tekijöistä. (Björklund 2014, 73.)

Koulun ja työn lisäksi monelle yksin tulleelle pakolaisnuorelle harrastukset, kuten jalkapallon pelaaminen, ovat keino löytää elämälle uudenlaisia merkityksiä. Ne toimivat tasapainottavana voimana opiskelulle ja töissä käymiselle. (Björklund 2014, 73.) Harrastukset ja muut mielekkäät vapaa-ajantoiminnan mahdollisuudet voivat lisätä yksin tulleen pakolaisnuoren turvallisuuden tunnetta (Anis & Esberg 2018, 209).

Useiden eri tutkimusten (esim. Helander & Mikkonen 2002; Ní Raghallaigh & Gilligan 2010; Wahlström 2010) mukaan erilaisten harrastusten lisäksi uskonnolla ja kulttuurin ylläpitämisellä on suuri merkitys yksin tulleiden pakolaisnuorten elämässä. Uskonto toimii nuorille tietynlaisena moraalisenä kehyksenä, joka ilmenee esimerkiksi uskonnonmukaisten käytäntöjen ja sääntöjen noudattamisena. Koska yksin tulleiden pakolaisnuorten perheeltään saama uskontoon ja kulttuuriin liittyvä tuki ja ohjaus ei ole

välttämättä saatavilla, moni pyrkii löytämään neuvot itsenäisesti. Kaiken kaikkiaan uskonto näyttäytyy huomattavana selviytymisstrategiana yksin tulleiden pakolaisnuorten elämässä.

Yksin tulleiden pakolaisnuorten arkeen Suomessa liittyy valitettavasti myös rasismia ja syrjintää. THL määrittelee rasismia sellaisena ajattelumallina, jossa tietyt ihmisryhmät nähdään alempiarvoisena. Tämä alempiarvoisuus voi perustua esimerkiksi ihonväriin, kulttuuriin tai äidinkieleen. Rasismia ilmenee yhteiskunnan eri alueilla niin yksilö- ja ryhmätasolla kuin rakenteellisellakin tasolla. Rasismi rakentuu erilaisten ennakkoluulojen pohjalta syrjiviksi käytännöiksi, jotka ylläpitävät eriarvoisuutta ja valta-asetelmia. Rakenteellinen rasismi voi ilmetä esimerkiksi syrjintänä työelämässä ja koulutuksessa. Useat tutkimukset (esim. Björklund 2014; Maegusuku-Hewett 2007) osoittavat, että yksin tulleet pakolaisnuoret kokevat rasismia, mutta he vähättelevät usein kokemuksiaan. Lisäksi he ovat vastahakoisia kritisoimaan vastaanottomaata.

3.2.2 Sosiaaliset verkostot

Kuuluvuuden tunne on kaikille nuorille tärkeää, myös yksin tulleille pakolaisnuorille. Heidän toiveinaan on mahdollisuus menestyä ja toimia niin sosiaalisessa yhteisössään kuin omassa elämässäänkin. Ystävien sekä omanmaalaisten on tutkittu olevan yksin tulleille pakolaisnuorille hyvin tärkeitä. Yksin tulleiden pakolaisnuorten on kuitenkin vaikea ystävystyä suomalaisten nuorten kanssa. Lukuun ottamatta seurustelusuhteita suomalaisiin ystäviin lukeutuvat lähinnä koulukaverit. Useissa tapauksissa koulusiirtymien yhteydessä nämäkin kaverisuhteet katkeavat. (Björklund 2014, 40; 71–72.)

Wahlströmin (2010, 182–184) tutkimuksen mukaan vertaissuhteet ovat yksin tulleille turvapaikanhakijoille tärkeitä. Ne ovat tärkeitä myös nuorten psyykkisen hyvinvoinnin kannalta. Vertaissuhteiden muodostumisessa keskeisessä osassa ovat samankaltaiset taustat muun muassa kokemusten, perinteiden ja kielen osalta. Valitettavaa kuitenkin on, että yksin tulleiden pakolaisnuorten on vaikea ystävystyä vastaanottomaan nuorten kanssa edellä mainittujen taustatekijöiden takia. Toisaalta, kuten aiemmin toin esille, Ni Raghallaighin ja Gilliganin (2010) tutkimuksen mukaan yksin tulleet turvapaikanhakijat voivat myös petetyksi tulemisen pelossa pyrkiä suojelemaan itseään esimerkiksi olemalla luottamatta.

Honkasalon (2017, 11) tutkimuksen mukaan jo yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden puheissa nousee esille se, miten moni ajatteli pääsevänsä kiinnittymään suomalaiseen yhteiskuntaan tutustumalla suomalaisiin nuoriin. Kun näitä ei syntynytkään, moni joutui pettymään. Itse asiassa Onoderan ja Peltolan (2017) tutkimuksessa yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla asumisyksikön väestä koostuu läheinen porukka, joka toimii myös vertaistukena. Tästä huolimatta monelta turvapaikanhakijalta puuttuu tosiystävä, jolle voi todella avautua vaikeimmista asioista tai joilta voi saada lohtua ja tukea. Ja vaikka kieli vaikuttaa viestintään, oli moni turvapaikanhakijanuori kehittänyt tapoja ylittää kielitaidosta johtuvia rajoitteita. (Onodera & Peltola 2017, 30.)

Kavereiden lisäksi yksin tulleen pakolaisnuoren sosiaaliseen verkostoon sisältyy paljon erilaisia auktoriteettihenkilöitä. Tällaisia ovat esimerkiksi sosiaalityöntekijät, edustajat, vastaanottopalvelujen ohjaajat, uskonnollisten yhteisöjen jäsenet ja opettajat. Nämä auktoriteettihenkilöt ja heiltä saatu tuki ovat hyvin merkittävässä asemassa yksin tulleen pakolaisnuoren elämässä Suomessa, koska nuoren perhe ei ole fyysisesti läsnä. (Björklund 2014; Ní Raghallaigh & Gilligan 2010; Wahlström 2010.)

3.2.3 Perheestä erossaolo ja perheenyhdistäminen

Yksi tärkeimmistä yksin tulleisiin pakolaisnuoriin liittyvistä erityiskysymyksistä koskee perheestä erossaoloa ja perheenyhdistämistä. Perheellä on suuri merkitys yksin tulleelle pakolaisnuorelle huolimatta siitä, oleskelevatko perheenjäsenet samassa maassa. Yksin tulleiden pakolaisnuorten kohdalla onkin hyvin todennäköistä, että he ovat lähes poikkeuksetta säännöllisesti yhteydessä perheenjäseniinsä. Vaikka perhe on tuen kannalta tärkeässä asemassa yksin tulleen pakolaisnuoren elämässä, voi se myös herättää nuorella velvollisuuden tunteen auttaa heitä taloudellisesti. Toisinaan tämä velvoite voi myös syntyä vanhempien painostuksesta. (Björklund 2014, 70).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (60/1991) 22 artiklan 2. momentin mukaan pakolaislapsen suojeluun ja avustamiseen sisältyy avustaminen perheenyhdistämisessä. Lisäksi pakolaislapsen oikeus perheenyhdistämiseen on turvattu EU:n perheenyhdistämisdirektiivissä. Nämä seikat ovat yksin tulleiden pakolaisnuorten perheenyhdistämisen kannalta hyvin olennaisia. Perheenyhdistämisellä tarkoitetaan prosessia, jossa ulkomailla oleskeleva henkilö hakee oleskelulupaa Suomesta perhesiteen

perusteella tarkoituksenaan viettää perhe-elämää yhdessä heidän kanssaan (Kotoutuminen.fi).

Ulkomaalaislaissa (301/2004) Suomessa oleskelevasta henkilöstä, joka yrittää saada hänen ulkomailla oleviaan perheenjäseniään Suomeen perhesiteen perusteella, käytetään termiä ”perheenkokoaja”. Perheenkokoajan täytyy olla joko Suomen kansalainen tai hänellä täytyy olla oleskelulupa Suomessa. On esimerkiksi mahdollista, että perheenkokoaja on saapunut Suomeen turvapaikanhakijana ja saanut oleskeluluvan sen perusteella (Kotoutuminen.fi). Ulkomaalaislain (301/2004) 37 §:n mukaan perheenjäseniksi lasketaan Suomessa asuvan henkilön aviopuoliso tai rekisteröity puoliso sekä alaikäinen lapsi. Mikäli Suomessa asuva henkilö on alaikäinen, katsotaan hänen perheenjäsenikseen hänen huoltajansa. Vain poikkeustapauksissa jonkun muun omaisen on mahdollista saada oleskelulupa. Esimerkiksi perheenkokoaja voi saada sisaruksensa Suomeen, mikäli hänen huoltajansa ovat kuolleet.

Perheenyhdistämisprosessi käynnistyy, kun ulkomailla asuva hakija laittaa hakemuksen vireille – toisen perheenjäsenen puolesta ei voi hakea oleskelulupaa. Mikäli kyseessä on alaikäinen hakija, hakemus tulee vireille tämän huoltajan toimesta. Hakemuksen voi tehdä sähköisesti tai jättää Suomen edustustoon. Päätöksen tekee Maahanmuuttovirasto. Eräs tärkeä seikka kansainvälisen suojelun tarpeessa olevien henkilöiden oikeuksien toteutumisen näkökulmasta on se, että hakeminen ei ole ilmaista, minkä lisäksi se sisältää paljon byrokratiaa: Tarvittavat liitteet on todettava oikeiksi, ja niiden tulee olla käännetty joko suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi. Asiakirjat on laillistettava joko Haagin yleissopimukseen (1961) sitoutuneessa valtiossa tai antajamaan ulkoministeriössä, ja hakijan tulee olla laillisesti maassa, jossa jättää hakemuksensa. (Fingerroos 2016, 66–68.)

Vuosina 2015–2019 ulkomaalaislakiin ja sen soveltamiskäytäntöihin kuitenkin tehtiin muutoksia, minkä vuoksi perheenyhdistäminen on vaikeutunut merkittävästi. Nämä muutokset ovat heikentäneet lapsen oikeuksien toteutumista monin tavoin, mihin vaikuttaa olennaisesti se, että yksin turvapaikkaa hakevat alaikäiset nähdään ensisijaisesti maahanmuuttajina eikä lapsina tai nuorina. Lainsäädäntöratkaisujen lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa on selviä puutteita. Esimerkiksi lapsen oikeus perheeseen sekä lapsen edun huomioiminen on sivuutettu kokonaan. Vuosina 2016–2017 Suomeen yksin saapuneista alaikäisistä aiempaa suurempi osa ”sai joko kielteisen päätöksen tai määräaikaisen oleskeluluvan ulkomaalaislain 52 §:n yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella”, mikä johtuu siitä, että vuonna 2016 humanitaarinen suojelu lakkautettiin.

Tämän seurauksena moni yksin tullut alaikäinen joutui elämään epävarmassa tilanteessa kohtuuttoman pitkään. (Pirjatanniemi ym. 2021, 236–239.)

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (60/1991) edellyttää, että alaikäisille on annettava erityistä suojelua lapsen edun takaamiseksi. Tämä taas edellyttää sitä, että heitä tulee aina kohdella ensisijaisesti lapsina. (Siirto & Laihia 2016, 131.) Lapsen edun huomioimiseen sisältyy siis myös lapsen oikeus perheeseen. Tästä syystä perheenyhdistämisen vaikeuttaminen voidaan nähdä lapsen oikeuksien toteutumisen esteenä. (Piitulainen 2017, 14.)

Vuonna 2022 ulkomaalaislakiin on tehty useita korjaavia muutoksia (1167/2022), joista kerron tarkemmin tämän luvun lopussa. Tästä huolimatta vuoden 2015–2019 muutokset ovat mainitsemisen arvoisia, koska kyseiset muutokset ovat olleet voimassa silloin, kun haastateltavat nuoret ovat käyneet läpi perheenyhdistämisprosessia.

Vuoden 2015–2019 lakimuutokset vaikuttivat monin tavoin perheenyhdistämiseen. Yksin tulleiden alaikäisten kohdalla perheenyhdistämisestä tuli lähes mahdotonta, kun vuonna 2016 perheenyhdistämisen toimeentuloedellytykset laajennettiin niin, että ne koskevat myös alaikäisiä. Prosessista tekee lapsen edun vastaisen myös se, että tilannetta arvioidaan alaikäisten perheenkokoajien vanhempien toimien näkökannasta. Vanhempien valinta lähettää alaikäinen lapsi yksin matkaan, voidaan nähdä perhe-elämän yhteyden katkeamisena, jolloin lapsi joutuu kärsimään seuraukset. (Pirjatanniemi ym. 2021, 236–239.)

Perheestä erossaololla on tutkitusti useita yksin tulleiden pakolaisten mielenterveyttä ja hyvinvointia heikentäviä vaikutuksia (esim. Grant ym. 2015; Chase ym. 2019). Sen on todettu lisäävän nuorten stressiä ja ahdistuneisuutta (esim. Rask ym. 2016) sekä heidän perheenjäseniinsä kohdistuvaa huolta (esim. Chase & Statham 2013; Suikkanen 2010, 42–45). Lisäksi Lähteenmäen (2017) tutkimuksen mukaan jatkuvat maahanmuuttoprosessit aiheuttavat muun muassa masennusta ja traumaoireilua erityisesti yksin tulleissa turvapaikanhakijoissa. Perheestä erossaolon lisäksi yksin tulleiden pakolaisnuorten mielenterveyteen vaikuttaa haitallisesti perheenyhdistämisspätökseen (ja muihin päätöksiin) liittyvä odottaminen (esim. Vitus 2010; Kohli & Kaukko 2017).

Kuten aiemmin mainitsin, vuoden 2015–2019 tiukennuksiin on tullut muutoksia jälkepäin. Vuonna 2022 ulkomaalaislakia muutettiin siten, että jatkossa oleskelulupa perhesiteen perusteella voidaan myöntää perheenkokoajana olevan lapsen

perheenjäsenelle sillä edellytyksellä, että oleskelulupahakemus on tullut vireille lapsen ollessa alaikäinen. Toisin sanoen hakemuksen käsittelyyn ei vaikuta lapsen täysi-ikäistyminen, kunhan lapsi on ollut alaikäinen hakemuksen vireilletulon aikana. Toinen tärkeä ulkomaalaislakiin tehty muutos koski toimeentuloedellytysten laajentamista alaikäisiin. Vuoden 2022 muutoksen myötä toimeentuloedellytyksiä ei enää sovelleta, mikäli perheenkokoajana on alaikäinen. (Laki ulkomaalaislain muuttamisesta 1167/2022.)

4 Tutkimusasetelma

Tutkielmani on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen. Lähtökohdiltaan tutkielmani voidaan luokitella kuuluvan fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen, mikä tarkoittaa, että tutkimuksen perustavanlaatuisena tarkoituksena on ymmärtää tutkimuskohteena olevaa ihmistä ja häneltä saatavan tiedon luonnetta. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusperinteen voidaan siis katsoa pyrkivän piiloon häivytetyn, tiedostamattoman ilmiön havainnollistamiseen. Keskeisessä asemassa edellä mainittuun tutkimusperinteeseen kuuluvan tutkimuksen tekemisessä ovat kokemus, merkitys sekä yhteisöllisyys. Lisäksi tutkittavan suhde, käsitys ja tulkinta todellisuudestaan on merkittävä kyseisessä tutkimusperinteessä. (Laine 2010, 28.)

Fenomenologiassa ihmisen kokemusmaailman katsotaan rakentuvan merkitysten avulla, mikä tarkoittaa, että fenomenologisessa tutkimuksessa todellisena tutkimuskohteena ovat merkitykset ihmisen kokemusmaailmasta. Tämän fenomenologisen merkitysteorian pohjalta ihmisen katsotaan olevan perimmiltään yhteisöllinen olento. Todellisuus ei olekaan synnynnäinen asia, vaan yhteisössä opittujen merkitysten kautta rakentunut. Siksi merkityksiä voidaan kutsua intersubjektiivisiksi eli subjektien välisiksi. Huomionarvoista on siis se, että tutkittavat ihmiset jakavat tiettyjä yhteisiä merkityksiä, joista heidän todellisuutensa rakentuvat. (Laine 2010, 29–30.)

Hermeneutiikka tuo fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen ymmärtämisen ja tulkinnan ulottuvuuden. Yleensä tutkimuksen aineisto koostuu haastatteluista, kuten tutkimuksessanikin. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusperinteen hermeneuttinen ulottuvuus ilmenee siten, että tutkija tulkitsee haastatteluissa ilmaistuja kokemuksia. Oikeanlaisen, tutkittavan todellisiin merkityksiin perustuvan tulkinnan vuoksi tutkijan tulee kyseenalaistaa omaa tulkintaa ja esittää sitä kohtaan kritiikkiä. Tutkija tulkitsee merkitystä omasta näkökulmastaan, minkä oman perspektiivin loitontaminen on välttämätöntä. (Laine 2010, 31–34.)

4.1 Tutkimuskysymys

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusperinteen mukaisesti tarkoitukseni on ymmärtää aineistoa varten haastateltujen eli ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden pakolaisnuorten

kokemuksia ja tutkia, mitkä tekijät vaikuttavat heidän kotoutumiseensa. Tutkimuskysymykseni on: *millaisia kotoutumiseen liitettäviä tekijöitä alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden pakolaisten puheissa nousee esille?*

4.2 Tutkimusaineiston kuvaus

Hyödynnän tutkielmassani valmista haastatteluaineistoa. Eräs arkistoidun aineiston kannalta hyvään aineistohallintaan liittyvä seikka on, että aineisto on muun tiedeyhteisön jäsenten käytössä. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 413.) Sain aineiston käyttööni pro gradu -tutkielman ohjaajaltani Merja Anikselta. Allekirjoitin hänen kanssaan sopimuksen, minkä jälkeen sain aineiston käyttööni. Sopimuksen mukaisesti olen sitoutunut käsittelemään aineistoa tietoturvallisesti ja tutkimuseettisiä periaatteita noudattaen. Sopimuksessa sovittujen seikkojen lisäksi valmista aineistoa hyödyntäessä on otettava huomioon, että se on kytketty juuri omaan tutkimusnäkökulmaansa (Hirsjärvi ym. 2009, 186).

Hyödyntämäni aineisto on osatutkimuksen aineisto, jonka on kerännyt dosentti Johanna Hiitola. Hänen lisäksi aineistonkeruuseen ovat tutkijoina ja avustajina osallistuneet Johanna Leinonen, Zeinab Karimi, Ahmed Zaidan ja Edris Bayan Shenwarai. Osatutkimus kuuluu Suomen Akatemian (päättönumero 308249) rahoittaman hankkeen ”*Perheen erossaolo, maahanmuuttostatus ja arjen turvallisuus: haavoittuvien maahanmuuttajien kokemuksia ja strategioita*” aineistoon. (Siirtolaisuusinstituutti 2018–2021, johtaja Marja Tiilikainen).

Allekirjoittamani aineistokäsittelysopimus koskee Johanna Hiitolan alahankkeessa ”*Perheestä erossa: Arkielämän rakentuminen erillään perheenjäsenistä*” kerätyn haastatteluaineiston käyttöä. Aineisto sisältää 40 litteroitua ja pseudonymisoitua pakolaistaustaisen henkilön haastattelua. Näistä 40:stä haastattelusta hyödynnän tutkielmassani kahdeksaa. Kyseiset kahdeksan haastateltavaa ovat saapuneet Suomeen alaikäisinä ilman huoltajaa, ja saaneet sittemmin oleskeluluvan. He ovat syntyneet ja/tai asuneet Afganistanissa, Pakistanissa, Irakissa ja Etiopiassa. Henkilöiden iät ovat haastattelujen aikana sijoittuneet 15–24 ikävuoden välille. Haastatelluista yksi on nainen ja loput ovat miehiä. Haastattelut toteutettiin suomeksi ja englanniksi. Haastatteluissa hyödynnettiin tarvittaessa tulkkia.

Haastattelussa käsiteltiin muun muassa yksin tulleiden pakolaisuorten Suomeen saapumista, elämää Suomessa, toimeentuloa, turvallisuutta, perhettä ja läheisiä, perheenyhdistämistä sekä tulevaisuudensuunnitelmia ja unelmia. Vaikka käyttämäni aineistoa on hyödynnetty muissa tutkimuksissa (ks. esim. Hiitola 2019; Hiitola ym. 2021; Leinonen & Pellander 2020), ei yksikään tutkimuksista keskity ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneiden pakolaisuorten kotoutumiseen. Uskon tutkielmani tuovan jotain uutta pakolaistutkimukseen, koska haastatteluteemat sopivat hyvin yhteen tutkimusaiheeni kanssa, minkä lisäksi aineistoa ei ole hyödynnetty valitsemastani näkökulmasta.

4.3 Aineiston analyysimenetelmä

4.3.1 Analyysimenetelmänä sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi sopii erilaisten dokumenttien, kuten haastattelujen, analysoimiseen. Se sopii oikeastaan lähes kaikenlaisten kirjallisten aineistojen analysoimiseen. Se on siis tekstianalyysia. Sisällönanalyysin tavoitteena on saada tutkimusaiheesta tiivis, yleinen kuvaus. Analyysimenetelmänä sitä voidaan luonnehtia systemaattiseksi ja objektiiviseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Tämän takia olen valinnut kyseisen menetelmän hyödyntämäni aineiston analysoimiseen.

Sisällönanalyysin tyypit voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen ja teoriaohjaavaan analyysiin. Tyypijako perustuu siihen, millaista päättelytapaa aineiston analysoimisessa on järkevä hyödyntää, eli onko kyse induktiivisestä, abduktiivisestä vai deduktiivisestä lähestymistavasta. Induktiivisen eli aineistolähtöisen lähestymistavan tavoitteena on rakentaa teoria aineistoon perustuvien havaintojen pohjalta. Tämä tarkoittaa, että aineisto määrittää, millaiseen tulkintaan ja teoriaan päädytään. Deduktiivinen eli teorialähtöinen lähestymistapa pyrkii puolestaan testaamaan teoriaa aineistoon perustuvien havaintojen pohjalta. Kyseiselle lähestymistavalle on tyypillistä, että keskitytään vain teoriaa noudattaviin havaintoihin. Abduktiiviselle eli teoriaohjaavalle lähestymistavalle on tyypillistä, että teoria toimii analyysin apuvälineenä, mutta analyysi ei suoraan perustu siihen. Suurin ero aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan analyysin välillä ilmenee siinä, miten teoria käsitteellistetään aineiston abstrahoinnissa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–133.)

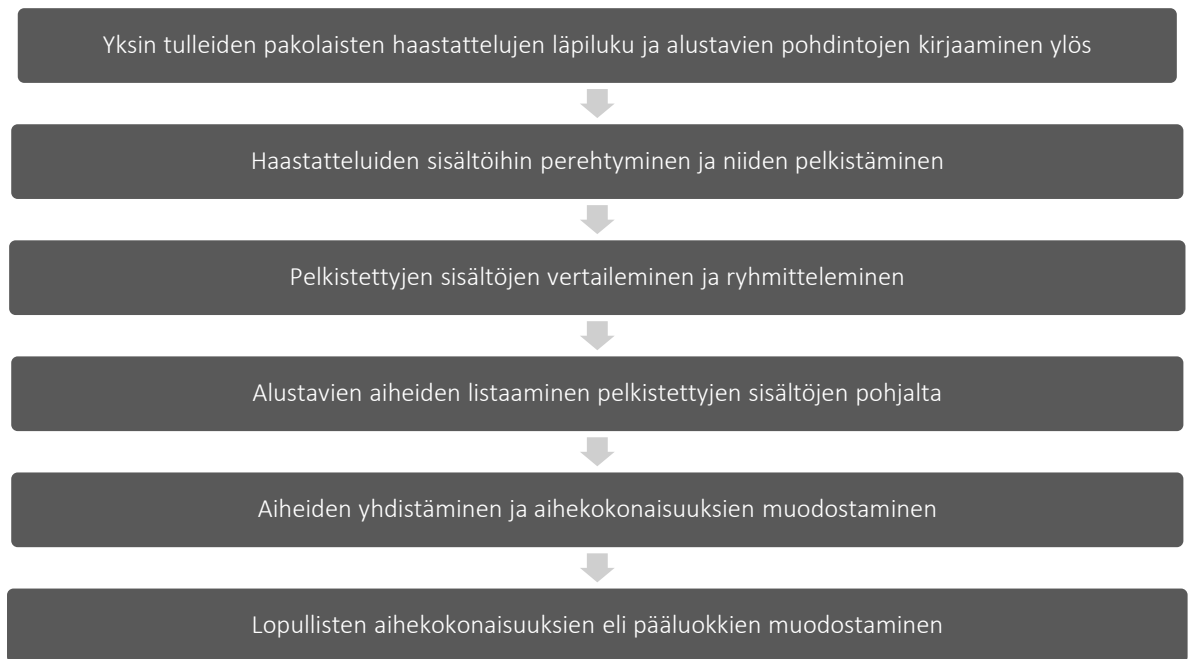
Tässä tutkielmassa käytän induktiivista eli aineistolähtöistä lähestymistapaa. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen päävaiheeseen, jotka ovat aineiston 1) redusointi, 2) klusterointi ja 3) abstrahointi. Redusointi tarkoittaa aineiston pelkistämistä, ja se tapahtuu ennen varsinaista sisällönanalyysyä. Redusointivaiheessa aineistosta pyritään saamaan yleiskuva karsimalla tutkimusaiheen kannalta epäolennainen tieto. Aineiston pelkistäminen tapahtuu siten, että aineiston alkuperäiset ilmaukset tiivistetään yksinkertaisiksi ilmauksiksi. Tätä voidaan kutsua koodaukseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–124.)

Klusterointi tarkoittaa aineiston ryhmittelyä. Käytännössä tämä tapahtuu siten, että redusointivaiheessa kerätyt ja pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien mukaan. Tämän jälkeen ne yhdistetään näiden samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien perusteella luokiksi. Luokittelu etenee niin, että ensin ilmaukset ryhmitellään alaluokiksi. Alaluokkia yhdistelemällä tehdään yläluokkia, ja yläluokkia yhdistelemällä tehdään pääluokkia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124–125.)

Viimeinen vaihe on aineiston abstrahointi, joka tarkoittaa teorian käsitteellistämistä. Tässä vaiheessa aineistosta erotetaan tutkimusaiheen kannalta olennaisin tieto, minkä pohjalta teoreettiset käsitteet syntyvät. Abstrahointia voidaan pitää eräänlaisena jatkeena klusteroinnille, koska siinä luokkien yhdistelemistä jatketaan käsitteiden muodostamiseksi niin pitkään kuin mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125–127.)

4.3.2 Sisällönanalyysin eteneminen tutkielmassani

Tutkielmani sisällönanalyysin selkeyttämiseksi olen tehnyt sen vaiheittaisesta etenemisestä kuvion (ks. kuvio 4). Aloitin aineiston analyysin lukemalla yksin tulleiden pakolaisten haastattelut ja kirjaamalla alustavat pohdintani ylös. Tämän jälkeen keskityin haastatteluihin yksi kerrallaan. Perehdyin huolellisesti niiden sisältöön ja muokkasin niitä yksinkertaisemmiksi. Kun olin perehtynyt kaikkiin haastatteluihin ja pelkistänyt niiden sisällöt, siirryin vertailemaan ja ryhmittelemään pelkistettyjen sisältöjen samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Vertailun ohella tein useita eri aihekokonaisuuksia, joita yhdistelemällä sain koostettua lopulliset pääluokat.



Kuvio 3. Sisällönanalyysin eteneminen tutkielmassani Tuomen ja Sarajärven (2018, 123) mallia mukailleen.

4.4 Tutkielman eettisyys

Hyvä tieteellinen käytäntö on edellytyksenä eettisesti hyväksyttävälle tieteelliselle tutkimukselle. Hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaisesti olen ollut jokaisessa tutkimusprosessin vaiheessa tarkka ja huolellinen. Olen suunnitellut ja toteuttanut tutkielmani ottaen huomioon vastuullisen tiedeviestinnän edellytykset. Olen käsitellyt saamaani valmista haastatteluaineistoa tietoturvallisesti ja allekirjoittamani sopimuksen asiakohtia noudattaen. TENK:n (2019) ohjeistuksen soveltamisala ulottuu kaikenlaiseen ihmisiä ja inhimillistä toimintaa käsittelevään tutkimukseen. Täten se velvoittaa minut sitoutumaan tutkimuseettisten periaatteiden noudattamiseen. Tutkielmani keskeisiä lähtökohtia ovat tutkittavien ihmisarvon, autonomian ja kulttuuriperinnön kunnioittaminen. Olen toteuttanut tutkielmani siten, ettei siitä aiheudu minkäänlaista haittaa tai merkittäviä riskejä tutkittaville. (TENK 2012, 6; TENK 2019, 7–9.)

Haluan kuitenkin tuoda esille muutaman asian hyödyntämstäni aineistosta. Koska en ole itse kerännyt hyödyntämäni tutkimusaineistoa, en voi kertoa, miten kyseinen aineisto on kerätty. Haluan silti korostaa sitä, että hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti hyödyntämäni aineiston keräämiseen liittyvälle suunnitelmalla on tehty eettinen ennakoarviointi. Eettinen ennakoarviointi on tehtävä sellaisten tutkimusasetelmien

kohdalla, joissa tutkimus kohdistuu ihmiseen ja se voi loukata esimerkiksi tämän itsemääräämisoikeutta. (TENK 2019, 14). Eettinen ennakoarviointi onkin edellytys aineiston käyttämiselle.

5 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esittelen sisällönanalyysini tuloksia. Sisällönanalyysini tavoitteena oli vastata tutkimuskysymykseen: millaisia kotoutumiseen liitettäviä tekijöitä alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden pakolaisten puheissa nousee esille? Aineistoanalyysini pohjalta olen jakanut yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen vaikuttavat tekijät neljään pääluokkaan, jotka ovat 1) elämä ilman perhettä, 2) luotettavien läheisten puute, 3) kouluttautuminen ja työllistyminen sekä 4) sinnikkyys ja selviytymiskeinot (ks. taulukko 1).

Perheestä erossaolo ja perheenyhdistäminen olivat haastattelun keskeisimpiä teemoja, joten yksin tulleet pakolaisnuoret puhuivat perheisiinsä liittyvistä aiheista paljon. Näiden aiheiden pohjalta raamittuu ensimmäinen yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen vaikuttavien tekijöiden pääluokka: elämä ilman perhettä. Tämä pääluokka jakautuu kahteen alaluokkaan, jotka ovat vanhempien kasvatuksen, tuen ja huolenpidon puute sekä perheenyhdistämisprosessin monimutkaisuus ja epäonnistuminen (ks. taulukko 1).

Yksin tulleet pakolaisnuoret puhuivat haastatteluissa paljon myös sosiaalisista verkostoistaan. Monen kohdalla keskeisimmät ihmissuhteet muodostuivat kavereiden, perheryhmäkodin ohjaajien, edustajan, sosiaalityöntekijöiden, huoltajan sekä opettajan kanssa. Näiden ihmissuhteiden merkitys nuoren elämässä vaikutti kotoutumiseen. Täten toinen pääluokka on luotettavien läheisten puute. Pääluokka jakautuu alaluokkiin seuraavasti: luotettavien kavereiden puute, vaikeus tutustua suomalaisiin nuoriin ja luotettavien aikuisten puute (ks. taulukko 1).

Kolmas pääluokka koostuu kouluttautumiseen ja työllistymiseen liittyvistä tekijöistä, jotka vaikuttavat yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen. Aineiston nuoret korostivat erityisesti työn ja toimeentulon merkitystä. Kolmannen pääluokan alaluokat ovat kouluttautumisen ja työn hankkimisen taustamotiivit sekä työllistymiseen liittyvät haasteet (ks. taulukko 1).

Neljäs ja viimeinen pääluokka koostuu sellaisista yksin tulleiden pakolaisnuorten sinnikkyyteen ja selviytymiseen liittyvistä tekijöistä, jotka vaikuttavat heidän kotoutumiseensa. Pääluokka jakautuu kolmeen alaluokkaan, jotka ovat halu ratkaista ongelmat itsenäisesti, rasismikokemukset ja niiden hyödyntäminen yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa sekä uskonnon harjoittaminen (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen vaikuttavat tekijät.

1) Elämä ilman perhettä	- Vanhempien kasvatuksen, tuen ja huolenpidon puute - Perheenyhdistämisprosessin monimutkaisuus ja epäonnistuminen
2) Luotettavien läheisten puute	- Luotettavien kavereiden puute - Vaikeus tutustua suomalaisiin nuoriin - Luotettavien aikuisten puute
3) Kouluttautuminen ja työllistyminen	- Kouluttautumisen ja työn hankkimisen taustamotiivit - Työllistymiseen liittyvät haasteet
4) Sinnikkyys ja selviytymiskeinot	- Halu ratkaista ongelmat itsenäisesti - Rasismikokemukset ja niiden hyödyntäminen yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa - Uskonnon harjoittaminen

Vielä ennen ensimmäiseen alalukuun siirtymistä on syytä huomauttaa, että luokat ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa ja osittain päällekkäisiä. Esimerkiksi perheeseen liittyvät asiat nousivat esille lähes kaikissa luokissa, koska yksin tulleet pakolaisnuoret puhuivat niistä paljon. Lisäksi luokkien tiivis yhteys ilmenee esimerkiksi siinä, miten rasismi vaikutti nuorten kertomusten mukaan muun muassa työllistymiseen tai luotettavan ihmissuhteen muodostumiseen aikuisen kanssa.

5.1 Elämä ilman perhettä

5.1.1 Vanhempien kasvatuksen, tuen ja huolenpidon puute

Aineistosta käy ilmi, että perhe on yksin tulleelle pakolaisnuorelle äärimmäisen tärkeä. Erityisesti vanhemmista erossaolosta johtuva vanhempien kasvatuksen, tuen ja huolenpidon puute näyttää vaikuttavan yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen monella eri tavalla. Moni aineiston nuorista nostikin esille, kuinka tärkeitä vanhemmat ovat ihmiselle iästä riippumatta.

Eräs nuorista toi perheensä merkityksen esille seuraavasti:

-- when my parents had arrived, I turned into different human, I became a child again, because they were close to me, but once they left me, I felt like an aged

human. I was tired and exhausted, even I quit my job. -- The family is something cannot be described by words, because man without his dad is really a poor experienced human. Who would give him life experiences? The experience of life and the experience of dealing with people can be earned from father. While the mother is the mother.. (Nuori 3)

Yllä olevassa otteessa nuori 3 kuvailee sitä, kuinka suuri vaikutus hänen vanhempiansa Suomen-vierailulla oli hänen hyvinvointiinsa: vanhempien saavuttua Suomeen nuori koki olevansa jälleen lapsi, mutta vanhempien lähdettyä olo oli uupunut kuin vanhuksella. Nuoren puheesta käy ilmi, että perhe on sanoinkuvaamattoman tärkeä. Nuori korostaa esimerkiksi isän merkitystä kokemusten jakamisen sekä toisten kanssa toimeen tulemisen näkökulmasta, mikä on kasvatuksen kannalta olennainen huomio.

Sen sijaan toinen nuorista toi esille, miten vanhemmista erossaolosta johtuva arjen muuttuminen sekä huoli perheenjäsenistä aiheutti stressiä:

-- Well it would have been better, because our mothers [in our culture] prepare food. For example, when I was at home, I was happy [and] I could talk to them. Now when I go home, I have to make food and wash dishes. I have more stress. I have stress about school, about family. I think, if they were [here], everything could have been better. [If they were here], I could concentrate on my study [or on] sport. Now that they are not here, it is difficult. -- I often think about my family, mostly when I want to sleep. They come to my mind and I think how I can help them, or [help] my sister and brother. (Nuori 2)

Nuori 2 kertoi, että oli lähtömaassaan asuessaan tottunut siihen, että äiti valmistaa ruuan, mikä on nuoren kulttuurille tyypillistä. Sen sijaan Suomessa elämiseen liittyvät arjen muutokset esimerkiksi kotitöiden tekemisessä tai ruuanlaitossa aiheuttivat nuorelle stressiä. Nuori toi ilmi, että jatkuva huoli perheestä lisäsi myös koulunkäyntiin liittyvää stressiä. Hänen mielestä asiat olisivat olleet kaikin tavoin paremmin, mikäli perhe olisi elänyt Suomessa hänen kanssaan. Tässä tapauksessa nuori olisi voinut keskittyä paremmin esimerkiksi opiskeluun ja urheiluun.

Kuten edellisestä otteesta käy ilmi, elämä ilman perhettä ja jatkuva huoli perheestä vaikuttavat nuoren stressaantuneisuuteen, nukkumiseen sekä koulunkäyntiin. Itse asiassa huoli perheenjäsenistä näyttää aineiston valossa siirtävän vanhempien huolenpidon roolia nuorten harteille. Sen sijaan, että nuoren vanhemmat olisivat pitämässä huolta lapsestaan, nuori kokee olevansa vastuussa heidän auttamisestaan.

Nuori 8 kertoi perheeseensä liittyvästä huolestaan seuraavasti:

-- Ei oo kouluu, ei oo kauppaa, josta ostaa ruokaa. Ei rahaa, ei mitään. Ja vaikka saisikin rahaa niin missä kauppa he ostaa ruokaa? Ei oo. -- mun äiti se oli vähän kipeä, hänen verenpaineensa laskenut. Ja sinne lääkkeet ne saada ei mitään lääkkeitä, ei mitään. Silloin se vaikuttaa muhun surullisesti, kun mä kuulen noita asioita. Et en mä mitään pysty auttaan heille. -- Se vaikuttaa esimerkiksi koulunkäymisestä, unta saaminen, ruoka syömisestä, kun mä muistan se perhe niin ne ei saa ruokaa mun veljet ja äiti. Se tuntuu vähän surullisesti. (Nuori 8)

Yllä mainitusta otteesta käy ilmi, että nuori 8 on hyvin huolissaan äidistään ja veljistään. Alueella, jossa nuoren äiti ja veljet oleskelevat, ei ole koulua tai kauppaa. Äidillä ja veljillä ei myöskään ole rahaa, mikä vaikuttaa muun muassa siihen, etteivät he saa ruokaa tai lääkkeitä. Erityisen suurta huolta nuorelle näyttää aiheuttavan se, että äiti on sairas mutta ei saa tarvitsemaansa apua, eikä nuori itse voi tehdä asialle mitään. Nuori kertoi perheeseen liittyvän huolen vaikeuttavan hänen koulunkäyntiään, nukkumistaan sekä syömistään.

Perheestä ja erityisesti vanhemmista erossaolosta johtuvan kasvatuksen, tuen ja huolenpidon puutteen vaikutukset ilmenevät myös nuoren mielenterveyden heikkenemisenä.

Nuori 5 kertoi vanhemmista erossaolosta seuraavasti:

Jos isä ja äiti olisi mun tuella, ehkä mä olisin vielä oppinut paljon asioita. Ei olisi [monta vuotta] minulle surullista, ei olisi aiheuttanut minun mielenterveyteen ja minulla on joskus ongelmia, en voi nukkua, kun tulee mieleen, mä en voi nukkua aamuun saakka -- äiti ja isän tuki on todella tärkeä kasvatuksen eteen -- Ne tukee vaikka ihminen on.. minkä ikäinen ja missä iässä. Heidän tuki on tosi tärkeä mun mielestä. -- mä oon niin yksin.. ei, ei ketään ole tukemassa minua sitten mä kaadun ja väsyttää ja sitten tulee -- tosi huono olo. (Nuori 5)

Nuori 5 kertoi, miten tärkeitä vanhempien kasvatus ja tuki ovat ihmisen iästä riippumatta. Hän nosti esille, että vanhemmista erossaolosta johtuva kasvatuksen, tuen ja huolenpidon puute on vaikuttanut hänen mielenterveyteen ja uneen. Lisäksi nuori uskoi, että vanhempien läsnäolo olisi voinut ehkäistä hänen kohtaamiaan ongelmiaan, minkä lisäksi nuori olisi voinut oppia paljon uutta vanhemmiltaan. Hän kertoi kokevansa olonsa hyvin yksinäiseksi ilman vanhempiaan ja heidän tukeaan.

Perheestä erossaolosta johtuva vanhempien kasvatuksen, tuen ja huolenpidon puute vaikuttaa heikentävästi yksin tulleiden pakolaisnuorten mielenterveyteen, nukkumiseen, syömiseen sekä koulunkäyntiin. Nuorten kertomukset ilmentävät sitä, miten vaikeaa heidän on elää ”tavallista” elämää ilman perhettään. Elämä ilman perhettä on nuorten mukaan kovin yksinäistä, minkä lisäksi huoli perheenjäsenistä siirtää vanhempien huolenpidon roolia nuorten harteille.

5.1.2 Perheenyhdistämisen prosessin monimutkaisuus ja epäonnistuminen

Yksi suurimmista murheenaiheista yksin tulleiden pakolaisnuorten haastatteluissa oli perheenyhdistämisen monimutkaisuus ja epäonnistuminen. Yksin tulleen pakolaisnuoren sosiaalityöntekijällä, edustajalla ja juristilla on suuri merkitys nuoren tukemisessa ja ohjeistamisessa perheenyhdistämisen prosessissa. Aineiston pohjalta käy kuitenkin ilmi, että perheenyhdistämisen prosessiin liittyvä tuki ja/tai ohjeistus ovat olleet riittämättömiä. Aineiston kahdeksasta nuoresta vain yksi oli onnistunut saamaan perheensä perheenyhdistämisen prosessin kautta Suomeen.

Perheenyhdistämisen monimutkaisuus ja epäonnistuminen vaikuttivat nuorten kotoutumiseen paljon. Nuoret kertoivat ongelmien vaikuttaneen heikentävästi muun muassa heidän koulunkäyntiinsä ja mielenterveyteensä.

Yksin tulleet pakolaisnuoret puhuivat perheenyhdistämisen prosessiin liittyvistä ongelmistaan ja saamastaan puutteellisesta tuesta seuraavasti:

Puhuin täällä mun -- sosiaalityöntekijän kanssa, että mitä mä voisin tehdä. Voiko mun pikkuveli pääse Suomeen. Hän sano joo sinä voit tehdä nyt perheenyhdistämistä, että okei, mä valmistelin ne papereita, mutta hän ei ollut oikein hyvin tehnyt mun kanssa töitä ja se sosiaalityöntekijä vaan sanoi, mutta ei tehnyt -- (Nuori 5)

-- I did the family reunification application. About five month ago, a little after summer, the application was rejected just because few documents were missing in the application. This was because I was not aware of all the things that I needed to send. I was quite young and just tried to get information by myself about the application. It wasn't like me living in Finland for 20 years and did not know what to do. Considering the fact that my edustaja and lawyer did not help me that much.

It means that they did not tell me that you are missing this or that document. I filled the application by the limited knowledge that I had. The lawyer gave me some papers but did not give me clear instruction. That's why the result was negative. I did all I could do without much of help. -- (Nuori 7)

Aineisto-otteet ilmentävät yksin tulleiden pakolaisnuorten perheenyhdistämisprosessiin saamaansa riittämätöntä tukea. Nuori 1 kertoi, ettei yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa ollut sujunut hyvin. Nuori 7 taas toi esille, ettei ollut saanut riittäviä ohjeistuksia edustajaltaan tai juristiltaan perheenyhdistämisprosessissa. Riittämättömän ohjeistuksen vuoksi nuori ei ollut täyttänyt kaikkia tarvittavia asiakirjoja, mikä oli johtanut perheenyhdistämisen epäonnistumiseen. Monen muun yksin tulleen pakolaisnuoren tavoin nuori 7 nosti esille, että hän oli hyvin nuori aloittaessaan perheenyhdistämisprosessin eikä sen ikäisenä olisi voinut tietää, mitä kaikkea prosessia varten täytyy tehdä.

Riittämätön ohjeistus kävi ilmi myös muiden yksin tulleiden pakolaisnuorten haastatteluista. Nuori 2 toi ilmi, ettei hän ollut tiennyt perheenyhdistämisprosessin aloittamiseen liittyvästä aikaikkunasta. Tämän vuoksi hän ei voinut edes aloittaa perheenyhdistämisprosessia:

-- [I asked them that] is it possible to have my family here and live with me or that I go and live with them since I am underage. They said that since I was underage I cannot go there, and that they (the family) also cannot come [here in Finland]. -- they have talked to a lawyer and the lawyer has said that after I received my residence permit I had three months to apply for family reunification. That is why; it is not possible now [since the three month has passed]. (Nuori 2)

Puutteellisen tuen ja ohjeistuksen lisäksi useammalle nuorelle oli kerrottu, etteivät he täysi-ikäisyytensä vuoksi tarvitse perhettä Suomeen:

Kyllä mä oon yrittänyt, mutta kun olen täyttänyt 18 sitten -- sinä et tarvitse perhe, koska nyt olet itse 18 suomessa on mainittu kun olet 18 vuotta et tarvitse olla perheen kanssa. (Nuori 1)

-- I wanted to try and I spoke with the edustaja and she was like: Oh no it's not like not possible right now, because there are lots of refugees in Finland and if, I mean, if everybody asks for their family then aaa I don't know they can't get it. It's kind of impossible. So I just gave up. -- She told me it's a really hard process. It's gonna

take many years and by that time you guys are not under age anymore. So, you are not gonna get it. (Nuori 4)

Täysi-ikäisyyteen perustuvan argumentin lisäksi nuori 4 kertoi edustajansa sanoneen nuorelle, ettei hän voi saada perhettään Suomeen, koska perheenyhdistämisprosessi on hankala ja Suomeen otetaan paljon pakolaisia. Nuori 4 oli uskonut edustajaansa ja luovuttanut prosessin suhteen. Huomionarvoista kuitenkin on, että täysi-ikäistyminen ei ole enää este perheenyhdistämiselle ulkomaalaislain uudistuttua vuonna 2022 (Laki ulkomaalaislain muuttamisesta 1167/2022).

Vaikka monelle yksin tulleelle pakolaisnuorelle perheen saaminen Suomeen oli äärimmäisen tärkeä asia, oli yksi nuorista täysin eri mieltä:

I never tried that time, and no one guided me to do it. And I didn't even want them to come, because when I saw the situation of Iraqis here, I thought to myself that is not the place where my family should be living at. (Nuori 3)

Nuori 3 kertoi, ettei halunnut edes yrittää saada perhettään Suomeen. Hän kertoi, että nähtyään irakilaiden tilanteen Suomessa oli ajatellut, ettei tämä ole paikka, jossa hänen perheensä kannattaisi asua. Suomalainen yhteiskunta ei siis näyttäytynyt nuorelle hyvänä paikkana elää.

Kuten aiemmin toin esille, aineiston nuorista vain yksi oli onnistunut saamaan perheensä Suomeen. Osa nuorista vielä odotti perheenyhdistämisprosessin päätöstä, mutta enemmistö nuorista oli saanut kielteisen päätöksen. Perheenyhdistämisen epäonnistuminen herätti yksin tulleissa pakolaisnuorissa monenlaisia tunteita:

I told my edustaja that I want to leave. I have nothing here without my family. Then everyone, [including] XX, told me that "it is better to stay here. You can help them if you stay here." They were telling the truth, but I was feeling to go and see them. Then they said that your visa [is valid for 4 years]. They said: "you cannot go, even if you want to". I stayed. I couldn't go. I stayed in touch with them. I always talk [to my family]. (Nuori 2)

It was quite sad. And I got really sad, because you know I couldn't see my family for [several] years and if I could I have to move there, I mean travel to Iran and see them only for one month or less or more. -- It is not was like that I wake up every morning and see my mom making us breakfast and stuff. Eee it was quite

disappointing and I was like okay! I cannot get my mom here and what is the point to live. Yeah! (Nuori 4)

-- When I got the negative five months ago, I was so depressed that I couldn't eat or drink. I am still unwell. If I laugh it does not mean that I am happy. I just laugh to help myself. (Nuori 7)

Monelle nuorelle perheenyhdistämisen epäonnistuminen oli järkyttävä kokemus. Nuoret kertoivat tunteneensa surua, masentuneisuutta ja pettymystä. Moni nuorista kuvaili, että elämä Suomessa ilman perhettä oli tuntunut merkityksettömältä. Lisäksi esimerkiksi nuori 7 kertoi, ettei pystynyt syömään tai juomaan, koska oli niin masentunut.

Yksin tulleiden pakolaisnuorten puheista kumpuaa se, millaisessa ristipaineessa he elävät. Nuoret kokevat painetta auttaa perheenjäseniään, jotka oleskelevat toisaalla. Esimerkiksi nuori 2 kertoi, että olisi halunnut lähteä pois Suomesta, mutta edustaja oli sanonut, että nuoren on parempi jäädä Suomeen. Edustajan mukaan nuoren on helpompi auttaa toisaalla oleskelevia perheenjäseniään Suomesta käsin. Tästä johtuen nuori oli päättänyt jäädä Suomeen.

Vaikka perheenyhdistämissä haasteet käyvät hyvin ilmi edellä mainittujen aineisto-otteiden pohjalta, esiintyi aineistossa myös esimerkkejä yksin tulleiden pakolaisnuorten sinnikkyudesta ja neuvokkuudesta:

I never asked for assistance, because I have already studied the Finnish law, I know it very well. (Nuori 3)

Nuori 3 kertoi, ettei ollut kysynyt apua perheenyhdistämissä siksi, että oli opiskellut Suomen lakia.

5.2 Luotettavien läheisten puute

5.2.1 Luotettavien kavereiden puute

Yksin tulleet pakolaisnuoret kertoivat haastatteluissa sosiaalisista verkostoistaan. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta nuoret kertoivat, ettei heillä ole läheisiä, luotettavia kavereita elämässään. Lisäksi oli hyvin yleistä, ettei nuorilla ollut suomalaisia

kavereita. Aineiston pohjalta käy ilmi, että luotettavien kavereiden puute vaikutti heikentävästi yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen.

Kysyttäessä nuorilta siitä, ketkä ovat heille tärkeimpiä ihmisiä Suomessa, he vastasivat seuraavasti:

I don't have very close friend that I would be able to tell him/her everything, but I have friends. For example, my previous teachers in my previous school -- and I have a Kurdish friend whom I see more often. -- I have friends but I am not very close to them. I don't go with them a lot, because I think it is better if I continue like this. Because they have issues with each other and talk behind each other's back. Nevertheless, no one has any issue with me and I don't have any issue with them. It is better this way. (Nuori 2)

Mulla on kaksi paras ystävää. Mä tutustuin heidän kanssaan siellä vastaanottokeskuksessa -- Vaikka he ovat afganistanilaisia, mä tutustuin täällä Suomessa. Meidän vastaanottokeskuksessa oli 40 poikaa. Kyllä ne ovat kyllä kaikki mun kavereita, mutta no ihmisiä jokaisella joku oma -- joku paras kaveri. (Nuori 5)

I have many Finnish, Arab, Kurd, Afghan friends. But the relationships is not in a way that I can talk about my troubles. So, no I don't have anyone to talk to, even my relation with my uncle is not in way that I could tell him all of my troubles. (Nuori 7)

Yllä olevista aineisto-otteista käy ilmi, että kavereiden määrät vaihtelevat aineiston yksin tulleiden pakolaisnuorten välillä. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta nuoret eivät kuitenkaan koe olevansa kovin läheisiä näiden kavereidensa kanssa. Tämä käy ilmi siitä, että nuoret kertoivat, etteivät välttämättä uskalla puhua kavereidensa kanssa vaikeimmista asioista. Lisäksi nuorten puheista käy ilmi, että he ovat tutustuneet kavereihinsa todennäköisimmin kouluympäristössä, vastaanottokeskuksissa tai perheryhmäkodissa. Lisäksi aineisto-otteiden pohjalta ilmenee se, että nuorten kaverit ovat todennäköisemmin muita kuin suomalaisia. Itse asiassa moni nuorista pohti haastatteluissa sitä, että suomalaisiin nuoriin tutustuminen on vaikeaa.

5.2.2 Vaikeus tutustua suomalaisiin nuoriin

Yksin tulleet pakolaisnuoret pohtivat haastatteluissa suomalaisiin tutustumisen vaikeutta. Nuorten kertoman perusteella vaikeudet liittyivät ujouteen, kielitaitoon sekä eriäviin kokemuksiin. Aineiston pohjalta suomalaisiin nuoriin tutustumisen vaikeus vaikeuttaa yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumista.

Erään nuoren mukaan tutustumisen vaikeus johtui siitä, että suomalaiset ovat ujoja eivätkä uskalla puhua ulkomaalaisten kanssa. Toisaalta hän totesi myös itse olevansa ujo:

-- Ehkä se on että minäkin olen ihan ujolainen ja suomalainenkin ihan ujolainen hei eivät usko puhua uskon puhua minun kanssa ja minullakin ihan sama ongelma siksi ihan ilman kavereita (nauraa). (Nuori 1)

Sen sijaan nuori 6 toi ilmi, ettei uskalla puhua suomalaisille, koska ei osaa kieltä kunnolla:

I made a squad in the school. It was me, a Greek friend, one Finnish and one Swedish speaker, so four of us. Then again we're eating and hanging out but they were talking and I was silent because I didn't have the language to communicate with them. I was so scared if I talk and say something wrong, to show that, it was hard for me to open up with them. -- (Nuori 6)

Yllä olevasta otteesta käy ilmi, että nuori 6 pelkäsi kehnon kielitaitonsa vuoksi kavereidensa kanssa keskustelemista. Hän kertoi pelkäävänsä sitä, että sanoo jotain väärin, minkä vuoksi hänen oli vaikea tutustua muihin samanikäisiin nuoriin.

Ujouden ja kielitaidon lisäksi yksin tulleet pakolaisnuoret nostivat esille myös eriävien kokemustaustojen ja mielenkiinnonkohteiden vaikutukset suomalaisiin nuoriin tutustumisessa. Moni nuorista kuvaili sitä, kuinka erilaiset kokemustaustat ja mielenkiinnonkohteet heillä on verrattuna suomalaisiin nuoriin.

Nuori 2 nosti esille seuraavanlaisen tilanteen:

I have more experience than the people do from my age group. I gained experience through the journey to here. I have always think that what is good for me. The young Finnish do not understand these things. The ones, who are at the same age as me, wait for Friday to come so they can go to bileet, to have fun. But when Friday comes, first I talk to my family, then I stay at home and think how I can do things next week that my life improves. -- (Nuori 2)

Yllä olevasta otteesta käy ilmi, ettei nuori 2 pysty samaistumaan suomalaisten nuorten mielenkiinnonkohteisiin. Nuori kertoi, että hänellä on enemmän kokemusta muihin samanikäisiin verrattuna pakolaistaustansa vuoksi. Nuoren puheista on tulkittavissa, että suomalaiset nuoret eivät voi ymmärtää esimerkiksi sitä, kuinka suuri merkitys perheellä nuorelle on. Nuori kertoi, että suomalaiset nuoret haluavat mennä viikonloppuna ”bilettämään”, kun taas hän itse haluaa vain olla kotona ja puhua vanhempiensa kanssa.

Eräs nuorista taas kertoi olevansa kateellinen suomalaisille nuorille:

Well every day that I go to school, I see people who are getting rid by their f[ather] parents. So I get a bit jealous. -- (Nuori 4)

Nuori 4 kertoo olevansa hieman kateellinen suomalaisille nuorille, koska he saavat kyydin kouluun vanhemmiltaan, kun taas nuoren omalla kohdalla tämä ei ole mahdollista. Yksin tulleiden pakolaisnuorten kertomukset osoittavat, että luotettavien kavereiden puute ja suomalaisiin nuoriin tutustumisen vaikeus vaikuttavat nuorten kotoutumiseen. Vertaissuhteiden lisäksi ongelma kuitenkin ulottuu myös muihin ihmissuhteisiin heidän elämässään.

5.2.3 Luotettavien aikuisten puute

Yksin tulleet pakolaisnuoret puhuivat haastatteluissa kavereiden lisäksi myös muista henkilöistä. Tällaisia olivat muun muassa sosiaalityöntekijä, perheryhmäkodin ohjaaja, edustaja, huoltaja sekä opettaja. Nuorten puheista käy ilmi, että ihmissuhteet näiden henkilöiden kanssa ovat monipuolisia. Osa nuorista kertoi luotettavista ihmissuhteistaan edellä mainittujen henkilöiden kanssa. Enemmistön kohdalla luotettavia ihmissuhteita ei kuitenkaan ollut rakentunut.

Yksin tulleet pakolaisnuoret kertoivat kokemuksistaan siitä, etteivät ole saaneet riittävää apua ja tukea sitä tarvitessaan. Nuoret pohtivat, johtuuko riittämätön tuki siitä, että aikuiset eivät halua auttaa nuoria vaiko siitä, etteivät he osaa auttaa:

Even when you talk to people and they listen, they would listen to you, but they never understand your feelings. -- [When I was under 18], my edustaja still was helping me, but you know after 18 edustaja does not help because of law. -- After I

turned 18, s/he did not want to help. My lawyer also did not care much and did not understand my situation. That's why I decided to do this alone. (Nuori 7)

*-- Noin puoli vuotta emm kului sitten tuli se sosiaalityöntekijä oli siellä ja --
hänkään ei niinku erityisesti auttanut.. -- Kyllä minulla oli edustaja. -- Hän ei niinku
erityisesti neuvonut, että mitä mä voisin tehdä. Ehkä hän ei osannut. Hän on hyvä
henkilö, mutta hän ei osannut sitä. -- vuoden jälkeen vähän kun minulla oli suomen
kieli, sitten mä yritin kysyä sieltä tietoja ja sitten siellä oli sen jälkeen vuoden päästä
kyllä oli siellä sosiaalityöntekijän, sosiaaliohjaaja oli siellä. Hän on, hän vähän
auttoi -- mä en osannut esimerkiksi ihan alussa laittaa uunin päälle, miten mä laitan,
miten mä laitan ruokaa. -- Ryhmäkodissa ei paljon opetettu -- tällaisia asioita,
esimerkiksi Kelan papereissa oli aika hankala, mä en tiennyt miten näitä tehdään.
(Nuori 5)*

Yllä olevista esimerkeistä käy ilmi, etteivät yksin tulleet pakolaisnuoret ole saaneet tarvitsemaansa apua ja tukea henkilöiltä, joiden kuuluisi heitä auttaa. Nuori 7 nosti esille haasteensa edustajansa ja juristinsa kanssa. Nuoren kohdalla tuen riittämättömyys liittyi edustajan lakisäätteisten velvollisuuksien loppumiseen. Nuori kertoi, että päätti selvittää asiat yksin, koska ei saanut riittävää apua.

Nuori 5 sen sijaan kertoi vaikeuksistaan sosiaalityöntekijänsä, sosiaaliohjaajansa, ryhmäkodin ohjaajansa sekä edustajansa kanssa. Hän spekuloi, että edustajalla ei ehkä ollut tarvittavaa osaamista nuoren auttamiseen, vaikka muuten olikin mukava. Sen sijaan sosiaalityöntekijän ja ryhmäkodin henkilökunnan kohdalla nuori vain totesi, että he eivät olleet erityisemmin auttaneet nuorta. Riittämätön tuki, josta nuori 5 kertoi, liittyi muun muassa ruuanlaittoon ja Kelan papereiden täyttämiseen.

Puheista käy ilmi, ettei nuorille ole tarjottu apua, vaan he ovat joutuneet itse tekemään aloitteen. Oma-aloitteisuus ei nuorten kertoman perusteella kuitenkaan takaa sitä, että avuntarpeeseen vastataan. Nuoret ovat siis joutuneet pyytämään apua myös sellaisissa asioissa, joiden kohdalla esimerkiksi sosiaalityöntekijän tai edustajan olisi lähtökohtaisesti pitänyt tarjota apua. Esimerkiksi nuori 5 kertoi, että pystyi edes pyytämään apua vasta, kun oli oppinut hieman suomen kieltä.

Vaikka yksin tulleiden pakolaisnuorten ihmissuhteissa ilmeni haasteita, kertoivat he myös positiivisista kokemuksista koskien riittävän tuen saamista:

*-- For example, I had an ohjaaja previously, she/he helps me a lot. I was sick a
while ago. I couldn't eat food or drink water. S/he was texting me every day that*

“How are you? How do you feel?” Or she/he was guiding me about how I can [take care of myself]. S/he was offering to bring food. I have some people that I can trust. For example, they called me yesterday that how things are going with my work place. -- (Nuori 2)

But he social worker was a really really really doing too much for me. She was even responding me after late at night. I was just texting her that I have this questions, what happens? And how is this going? And she was responding me then. -- (Nuori 6)

Yllä olevissa otteissa merkityksellisen suhteen rakentumisessa korostuivat hyvin arkiset asiat, kuten hoiva, huolenpito ja kuulumisten kysyminen. Nuori 2 kertoi, että perheryhmäkodin ohjaaja on sellainen henkilö, johon hän voi luottaa. Nuori toi esille, että ohjaaja auttaa nuorta, kun nuori on kipeä, minkä lisäksi ohjaaja kyselee kuulumisia, opastaa nuorta itsensä huolehtimisesta ja tarjoaa ruokaa. Sen sijaan nuori 6 kertoi luottavansa sosiaalityöntekijäänsä, koska hän vastaa nuoren kysymyksiin toisinaan jopa myöhään illalla.

Monissa tapauksissa luotettavan ihmissuhteen rakentumista vaikeutti se, ettei nuori ollut saanut riittävästi tukea perheenyhdistämisprosessissa. Eräs nuorista kertoi, että hänellä oli ollut vaikeuksia perheenyhdistämisessä huoltajansa vuoksi. Kokemukseensa pohjaten hän nosti esille sen, kuinka tärkeää kommunikaatio, oikeiden ihmisten löytäminen ja avun pyytäminen on:

-- if we don't communicate, we don't share ideas, and opinions on how it's done, we can't find the right person who can really help you, you can't really do all the stuff on your own. Of course I did a lot and I am proud of it, but I wouldn't have succeeded, if I wouldn't have asked for help. I want everybody in family reunification or all other fields or areas, if they need help, then ask for help. -- (Nuori 6)

Lisäksi nuori 6 nosti esille sen, että erityisesti huoltajia pitäisi informoida paremmin perheenyhdistämisestä:

The guardians should know about the family reunification process. -- I had many many many friends who wanted to apply for the family reunification but their guardian doesn't cooperate. -- (Nuori 6)

Yllä mainitusta otteesta käy ilmi, että ongelma huoltajan kanssa ei ole yksittäinen erikoistapaus nuoren 6 kohdalla. Nuori kertoi, että myös hänen kavereillaan on ollut samanlaisia ongelmia, joissa nuori haluaa aloittaa perheenyhdistämisprosessin, mutta nuoren huoltaja ei halua tehdä yhteistyötä.

5.3 Kouluttautuminen ja työllistyminen

5.3.1 Kouluttautumisen ja työn hankkimisen taustamotiivit

Aineiston pohjalta käy ilmi, että yksin tulleiden pakolaisnuorten taustamotiivit kouluttautumiseen ja työn hankkimiseen vaikuttavat heidän kotoutumiseensa. Kysyttäessä nuorilta heidän tulevaisuuden toiveistaan ja unelmistaan sisällytti hyvin moni vastaukseensa ammattiin kouluttautumisen ja työskentelemisen. Usealla nuorella oli mielessä unelma-ammatti, johon kertoi haluavansa valmistua.

Osalle nuorista kouluttautuminen näyttäytyi itseisarvona, kun taas toisille se näyttäytyi eräänlaisena työkaluna elämän rakentamiseen:

-- Haluan mennä töihin.. jos on mahdollista haluan mennä korkeakouluun sairaanhoitajaksi ja sitten.. emm.. haluan ostaa oma auto -- omakotitalo jos on mahdollista, tai kerrostalo.. joo haluan ihan ihana elämä. (Nuori 1)

-- Mä suuntaudun suuhygienistiksi ensin, sen jälkeen menen pääsykokeeseen, jos tarvi ja sen jälkeen meen ammattikorkeakouluun ja sen kautta menen sinne yliopistoon opiskelemaan hammaslääkäriksi. (Nuori 5)

Vaikka yllä olevista otteista käy ilmi, että yksin tulleille pakolaisnuorille kouluttautuminen on eräänlainen oletusarvo, moni heistä kuitenkin näki työn hankkimisen kouluttautumista tärkeämpänä.

Lähes kaikkien nuorten kohdalla työn hankkimisen taustamotiivina oli toimeentulon turvaaminen perheen auttamiseksi tai perheenyhdistämisprosessin aloittamiseksi:

-- For now, ammattikorkeakoulu is not that important to me. I want to find a job so I can help my family. -- (Nuori 2)

-- Maybe if I get job I can bring my family here, maybe not. -- (Nuori 4)

-- Välillä mä laitan 100 euroo, joskus 50 euroo, mitä mä pystyn joskus. Ja silloin oli vaikeaa lähettää, koska kun mä lähettää heille niin kestää melkein kaksi viikkoa.

-- Ja sitten kun he hakee rahaa, heidän pitää matkustaa. Ja pitää mennä auto ja sitten toinen kaupunki, melkein 4 tuntia se matkustaa ja se ottaa rahaa sinne ja autokin rahaa tarvii. (Nuori 8)

Yllä olevat aineisto-otteet ilmentävät, miten tärkeänä nuoret näkevät perheen taloudellisen auttamisen sekä rahan kerääminen perheenyhdistämisprosessia varten. Nuori 8 nosti esille, että rahaa kuluu siihen, että perhe saattaa joutua matkustamaan toiseen kaupunkiin saadakseen rahaa. Pienen summan lähettäminen ei siis ole järkevää.

Perheen taloudellinen avustaminen ilmentää hyvin nuoriin kohdistuva painetta. Moni nuorista kertoi lähettävänsä rahaa jopa oman hyvinvoinnin kustannuksella:

-- joskus kolmesataa, joskus viisisataa, joskus tuhat (naurahtaa) -- en ostanut vaateita, en syönyt tarpeeksi (nauraa) -- mä vain syönyt koulu ja sitten kotona syön nuudeli -- (Nuori 1)

-- after school I got to work till 1 or 2 in the midnight. That is paid very little, like 20 euros. And I have to go to school in the morning. I am doing my best to get my family here. This is very important to me. (Nuori 7)

Yksin tulleiden pakolaisnuorten puheiden pohjalta, että kouluttautuminen ja työllistyminen näyttäytyvät heille tärkeinä asioina. Kotoutumisen näkökulmasta merkittävä seikka kuitenkin on se, että nuoret eivät koe työllistymistä sellaisenaan tärkeänä, vaan perheen taloudellinen auttaminen luo painetta työn hankkimiselle.

5.3.2 Työllistymiseen liittyvät haasteet

Yksin tulleet pakolaisnuoret nostivat haastatteluissaan esille työllistymiseen liittyviä haasteita. Nuoret kertoivat muun muassa joutuneensa kohtamaan rasismia työmarkkinoilla. Lisäksi nuoret toivat esille, ettei heillä ollut riittävästi tietoa työhausta.

Kysyttäessä eräältä nuorelta kesätöiden etsimisestä nuori vastasi seuraavasti:

I found [a job] only one time, [but they did not chose me]. They wanted 5 people out of 6 applicants, but they did not choose me. I couldn't find [a job] yet. Even for my training, you may not believe that I tried 50 companies. I have called and because I have accent, they realize that I am a foreigner. -- It is a bit difficult for the foreigners, because they don't trust. They don't trust us, because when they first see my name, or myself; they get bad impression until they get to know [me]. -- Yes, sometimes, em it is not good to say, but I see some racism. Not some, but a lot. (Nuori 2)

Nuori 2 kertoi joutuneensa hakemaan useita työpaikkoja tuloksetta. Hänen mukaansa ulkomaalaisten on vaikea saada töitä, koska suomalaiset työnantajat eivät luota ulkomaalaisiin. Nuoren mukaan tämä johtuu siitä, että suomalaisilla työnantajilla on ennakkoluuloja, jotka voivat perustua nimeen, aksenttiin tai ulkonäköön. Suomalaiset työnantajat saattavat esimerkiksi yhdistää tietyt nimet sotaan sekä barbaarisuuteen, mikä pelottaa suomalaisia:

I don't think that it is their problem, because many new people come with new culture. They get scared -- when they hear the name of Afghanistan, or Somalia, they (Finnish people) would say there is war. They think the people who have come here are barbaric. There have been some racists, like my teacher, [in the gym] where I was doing exercises. But, after a while they became friend with me, because they see how my behavior is. [Then] they became friendly. It is difficult. (Nuori 2)

Nuoren 2 antamat esimerkit ilmentävät hyvin, millaista syrjintää yksin tulleet pakolaisnuoret joutuvat kohtaamaan työmarkkinoilla ja koulumaailmassa. Rasismin kohtaaminen on nuoren 2 mielestä vaikeaa. Hän ei kuitenkaan katsonut rasismin olevan suomalaisten ongelma, koska ongelma kumpuaa pelosta.

Rasismin kohtaamisen lisäksi yksin tulleet pakolaisnuoret kertoivat toisesta työllistymiseen liittyvästä haasteesta. Eräs nuorista nosti esille sen, että töitä on vaikea lähteä etsimään siksi, että työnhausta on liian vähän tietoa:

-- mutta mä aloitin kun mä olin harjoittelu, se missä mä olin, aloin keikkaamaan välillä, mutta on niin vaikea saada kesätöihinkin, sä asut vähän ja sulla on vähän tietoo -- (Nuori 8)

5.4 Sinnikkyys ja selviytymiskeinot

5.4.1 Halu ratkaista ongelmat itsenäisesti

Resilienssin kannalta olennainen huomio on, että yksin tulleiden pakolaisnuorten puheissa nousee esille tahto selvittää kohtaamansa haasteet itsenäisesti. Nuoret kertoivat, että pitävät ongelmat usein sisällään:

-- I try to solve things myself. If something happens, I won't go and tell everyone. I try to solve it by myself. If I couldn't solve it, [then] I go and tell the ones who can help me. However, I do not tell the ones who just talk. They might go and tell the others that what has happened to me, no. There are some Finnish people [who I might talk to], for example, my teacher, the adult people whom can give me a good advice. (Nuori 2)

-- Mä vaan istun pimeässä huoneessa. Mä istun vaan tai kun emm, mä yksin olen aina. Mä en tee itelle mitään pahaa, mä vaan hiljaa olen ja kuuntelen musiikkia vähän ja.. istun siellä. Mä laitan kaikki valot pois ja istun siellä pimeässä huoneessa kunnes mä rauhoitun. -- (Nuori 5)

No there is not a specific person. If people who are close to you do not know about your issues, it helps you to be stronger. It is also possible that people reveal your secrets unintentionally or that tells you something about it that may cause you pain. So, it is better to keep in inside. This way you can be stronger. (Nuori 7)

Vaikka yllä olevat aineisto-otteet ilmentävät nuorten tahtoa selvittää ongelmistaan itsenäisesti, ne voivat myös viestiä siitä, ettei nuorilla ole luotettavia läheisiä, joihin tukeutua hädän hetkellä. Nuorten puheista on ymmärrettävissä, että nuoret eivät halua kertoa tuntemuksistaan tai ongelmistaan kellekään siksi, että pelkäävät asioidensa kantautuvan ulkopuolisten korviin. Nuori 5 kertoi, että yrittää selvittää ongelmansa rauhoittua kuuntelemalla musiikkia pimeässä huoneessa. Nuori 7 sen sijaan koki, että asioiden pitäminen sisällään auttaa häntä pysymään vahvana.

5.4.2 Rasismikokemukset ja niiden hyödyntäminen yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa

Kuten Työllistymiseen liittyvät haasteet -luvussa toin esille, yksin tulleet pakolaisnuoret kohtaavat rasismia. Nuoriin kohdistuva rasismi ilmenee aineistossa muun muassa suomalaisten ennakkoluuloisena käyttäytymisenä, syrjintänä työmarkkinoilla sekä huuteluna julkisilla paikoilla. Nuoret kertoivat, että suomalaisten rasistinen käyttäytyminen kohdistuu yleensä heidän nimeensä, aksenttiinsa tai ulkonäköönsä.

Aineiston kahdeksasta nuoresta vain muutama kertoi rasismikokemuksistaan. Nuori 7 kertoi rasismikokemuksestaan ikään kuin sivukommenttina:

Finland is a perfect country. I don't have anything bad to say about it. There is racism [identifying information removed]. But other than that, everything is well organised, and I am happy to live here. It is a good country. -- The only wish that I have is that to make a better and stronger Finland along with other young Finnish people. Also, to demolish racism. -- (Nuori 7)

Yllä olevassa otteessa nuori 7 kuvaili Suomea täydelliseksi maaksi, jossa hänen on hyvä elää. Nuori kuitenkin kertoi kohtaavansa rasismia, ja toivoi sen hävittämistä.

Vaikka moni nuorista kertoi kokevansa rasismin kohtaamisen raskaaksi, näyttäytyi se esimerkiksi nuorelle 5 voimavarana:

-- olen kokenut aika paljon rasisteja Suomessa, sen takia mä oon päättänyt, että mä haluan vaikuttaa, minä haluan kertoa minkälainen ihminen minä olen ja haluan olla se esimerkki -- Haluan antaa tarpeeksi tietoa ihmisille eli suomalaisille emmeistä, että me emme ole se terroristi, joka tappaa ihmisiä siellä. Minä olen ihminen, minä arvostan ihmisiä. -- Minä haluan emm, kertomalla emm vaikuttaa tähän yhteiskuntaan. Vaikuttaa ihmisiin ja haluan antaa mikä on tää fakta, tieto mun elämästä, mun kokemuksesta, että ihmiset, ihmisellä olisi se tieto. (Nuori 5)

Nuori 5 kertoi, että haluaa vaikuttaa yhteiskuntaan kumoamalla ulkomaalaisiin kohdistuvia ennakkoluuloja. Hän kertoi kohdanneensa Suomessa paljon rasismia, minkä vuoksi haluaa hyödyntää kokemuksiaan yhteiskunnan parantamiseksi. Edellisen luvun tulokset huomiin ottaen myös rasismikokemusten pohjalta noussut tahto vaikuttaa yhteiskuntaan ilmentää nuorten halua ratkaista ongelmat itsenäisesti.

5.4.3 Uskonnon harjoittaminen

Uskonnon harjoittaminen näyttäytyi yksin tulleiden pakolaisnuorten haastatteluissa keinona, joka auttaa heitä jaksamaan vaikeissa tilanteissa ja selviytymään niistä:

-- I believe in something. I pray. I pray that good things happen. I think human must have hope for everything. Everything will go well. (Nuori 2)

-- I lean on God that I know will help me. Other thing is my mother's prays for me which is so powerful and effective in life. The other thing is that I do not lose hope to follow my goals. (Nuori 7)

Yllä olevat aineisto-otteet ilmentävät, että nuoret nojautuvat jumalaan ja rukoukseen, kun heillä on vaikeuksia selviytyä kohtaamistaan haasteista. Molemmat, nuori 2 ja nuori 7, nostivat esille erään kotoutumisen kannalta tärkeän seikan: Nuoret näkevät toivon ylläpitämisen tärkeänä. Toivo siitä, että kaikki tulee helpottumaan ajallaan antaa aineiston perusteella nuorille voimaa jaksamaan vaikeissakin tilanteissa. Lisäksi nuori 7 koki erittäin tehokkaana selviytymiskeinona sen, että hänen äitinsä rukoilee hänen puolestaan.

6 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä luvussa esittelen tutkimustulokseni ja niiden pohjalta tekemäni johtopäätökset. Lisäksi tarkastelen tutkimustuloksiani Heckmannin (2005) kotoutumisen ulottuvuuksien näkökulmasta ja aiempiin tutkimustuloksiin peilaten. Ennen alalukuihin siirtymistä on syytä tuoda esille eräs seikka: Kotoutuminen on hyvin yksilöllistä. Vaikka nuori olisi kouluttautunut ja työllistynyt, ei se välttämättä tarkoita, että hän kokee kuuluvuuden tunnetta. Toisin sanoen, rakenteellinen kotoutuminen ei takaa identifioivaa kotoutumista (Heckmann 2005).

Elämä ilman perhettä ja luotettavia läheisiä vaikeuttaa yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumista

Perheen tärkeys nousi esille läpi aineiston. Kuuluvuuden tunne on ihmiselle lähtökohtaisesti tärkeä tunne (Björklund 2014), minkä lisäksi se on olennainen kotoutumisen kannalta (Heckmann 2005, 24). Yksin tulleet pakolaisnuoret kuvailevat elämää ilman perhettä yksinäiseksi. Ilman perhettä ja erityisesti vanhempiaan nuoret eivät koe saavansa riittävää kasvatusta, tukea ja huolenpitoa. Perheestä erossaolo ja jatkuva epävarmuus lisäävät nuorten huolta perheestään. Tämä aiheuttaa nuorille stressiä ja nukkumisvaikeuksia sekä vaikuttaa heikentävästi niin koulukäyntiin kuin työskentelemiseenkin.

Perheestä erossaolon lisäksi yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumista vaikeuttaa perheenyhdistämisen prosessin monimutkaisuus ja perheenyhdistämisen epäonnistuminen. Aineiston nuoria yhdisti perheen tärkeys. Perheenyhdistämisen prosessiin liittyvä byrokratia yhdistettynä puutteelliseen tukeen ja informaatioon sekä hakemuksen käsittelyyn liittyvä odotus vaikuttivat merkittävästi nuorten hyvinvointiin. Erityisesti perheenyhdistämisen epäonnistuminen oli nuorille järkyttävä kokemus, joka vaikutti kokonaisvaltaisesti heidän hyvinvointiinsa. Ilman perhettä nuoret kokivat elämänsä merkityksettömäksi. Tämä osoittaa, että elämä ilman perhettä vaikeuttaa heidän identifioivaa kotoutumistaan. Toisin sanoen, heidän on vaikea sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan (Heckmann 2005, 24).

Tutkielmani tulokset perheestä erossaolosta johtuvista mielenterveyttä ja hyvinvointia heikentävistä vaikutuksista yksin tulleisiin pakolaisnuoriin ovat samassa linjassa useiden aiempien kansainvälisten tutkimusten (esim. Chase ym. 2019; Grant ym. 2015) ja

kotimaisten tutkimusten (esim. Björklund 2014; Lähteenmäki 2017; Rask ym. 2016) kanssa. Aineiston perusteella perheestä erossaolo ja perheenyhdistämisen epäonnistuminen vaikeuttavat yksin tulleen pakolaisnuoren kotoutumista. Olosuhteita heikentää entisestään se, että nuorilla ei ole Suomessa luotettavia ihmisiä, joihin voivat tukeutua tai jotka todella ymmärtävät heitä. Vuorovaikutuksellisen kotoutumisen eli erilaisten ihmissuhteiden ja yhteisöjen jäsenyyksien rakentumisen kannalta tämä on hyvin olennainen huomio. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta yksin tulleet pakolaisnuoret kertoivat, ettei heillä ole kavereita tai aikuisia, joihin voisivat tukeutua tarvittaessa.

Honkasalon (2017) sekä Onoderan ja Peltolan (2017) tutkimusten mukaisesti hyödyntämäni aineiston nuoret kertoivat vaikeuksistaan tutustua suomalaisiin nuoriin. On todennäköisempää, että yksin tulneiden pakolaisnuorten kaverit ovat kotoisin muualta kuin Suomesta. Nuoret pohtivat tutustumisen vaikeutta ujouden, suomalaisten ennakkoluulojen sekä eriävien kokemustaustojen näkökulmista. Nuoret nostivat esille myös suomen kielen taidon merkityksen kanssakäymisessä. Lisäksi instituutioilla näytti olevan suuri merkitys aineiston nuorten ihmissuhteiden muodostumisessa. Toisaalta pohdittaessa luotettavien henkilöiden puuttumista Ní Raghallaighin ja Gilliganin (2010) tutkimuksen valossa voi yksin tulneiden pakolaisnuorten ihmissuhteiden rakentumiseen vaikuttaa epäluottamuksen selviytymiskeino. Siitä huolimatta, että Honkasalon (2017) sekä Onoderan ja Peltolan (2017) tutkimusten kohderyhmä oli yksin tulleet alaikäiset, jotka eivät olleet vielä saaneet pakolaisasemaa (toisin kuin hyödyntämäni aineiston nuoret), koen tutkimusten olevan vertailukelpoisia oman tutkimukseni kanssa.

Yksin tulneiden pakolaisnuorten kohdalla luotettavien aikuisten tuki on äärimmäisen tärkeä ottaen huomioon, etteivät nuorten vanhemmat ole fyysisesti läsnä Suomessa. Aineiston nuorten tuen tarve korostui siirtymävaiheissa, mikä ilmeni myös Björklundin (2014,70) tutkimuksessa. Erityisen tärkeä siirtymävaihe on täysi-ikäistyminen. Kun yksin tullut pakolaisnuori täyttää 18 vuotta hänen on muutettava pois perheryhmäkodista, minkä lisäksi nuoren edustajan velvollisuudet päättyvät. (Lepola 2012, 8.) Tällaisessa siirtymävaiheessa on tärkeää, että nuorella on ympärillään vahva tukiverkosto. Tämän vuoksi on tärkeää, että esimerkiksi yksin tulleen pakolaisnuoren siirtyminen jälkihuollon piiriin, johon hänellä on oikeus 25-vuotiaaksi saakka, sujuu mutkattomasti.

Kouluttautumisen ja työllistymisen taustamotiivien sekä rasismien vaikutukset kotoutumiseen

Heckmannin (2005, 25) jaottelun mukaan rakenteellinen kotoutuminen tarkoittaa muun muassa kouluttautumista ja työmarkkinoille siirtymistä. Aineistossa rakenteellisen kotoutumisen osalta yksin tulleet pakolaisnuoret kertoivat kouluttautumiseen ja työn hankkimiseen liittyvistä taustamotiiveista ja työllistymiseen liittyvistä haasteista. Yksin tulleiden pakolaisnuorten kouluttautumisen ja työllistymisen taustamotiivit vaihtelivat. Osalle kouluttautuminen näyttäytyi itseisarvona, kun taas toisille se näyttäytyi työkaluna unelma-ammattiin valmistumiseen sekä elämän rakentamiseen. Sen sijaan työn hankkimisen taustamotiivi oli lähes kaikilla nuorilla sama: kaikki yksin tulleet pakolaisnuoret halusivat työllistyä pystyäkseen auttamaan perhettään taloudellisesti. Osa teki sen jopa oman hyvinvointinsa kustannuksella. Perheen auttaminen loi siis nuorille painetta hankkia työ. Mikäli työllistymiseen liittyy paine auttaa perhettä taloudellisesti, edistääkö työllistyminen todella yksin tulleiden pakolaisnuorten rakenteellista kotoutumista?

Aineiston perusteella yksin tulleiden pakolaisnuorten työllistymistä vaikeuttaa rasismien kohtaaminen niin koulumaailmassa kuin työmarkkinoillakin. Aineistossa rasismi ilmeni muun muassa nuoren nimeen ja aksenttiin perustuvina ennakkoluuloina. Tulokseni olivat osittain samansuuntaiset Björklundin (2014) tutkimuksen kanssa: Björklundin tutkimuksen nuoret olivat vastahakoisia kritisoimaan Suomea ja suomalaisia, minkä lisäksi vain muutama nuori kertoi kokeneensa rasismia. Sen sijaan hyödyntämäni aineiston nuoret eivät yhtä lukuun ottamatta vähätelleet kokemuksiaan. Toisaalta heistä moni ei tuonut esille rasismikokemuksia.

Yksin tulleiden pakolaisnuorten sinnikkyys ja selviytymiskeinot – kotoutumista edistäviä vai haastavia tekijöitä?

Tulokseni osoittavat, että yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen vaikuttavat halu ratkaista ongelmat itsenäisesti, rasismikokemusten hyödyntäminen yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa sekä uskonnon harjoittaminen. Tuloksissa on nähtävissä yhtäläisyyksiä Ní Raghallaighin ja Gilliganin (2010) tutkimuksen kanssa. Heidän tutkimuksensa mukaisesti tutkimusaineistoni nuoret pyrkivät selviytymään ongelmistaan itsenäisesti. Lisäksi nuoret pyrkivät tukahduttamaan tunteensa ja etsimällä ajatukset toisaalle vieviä ajanviettotapoja, kuten musiikin kuunteleminen. Myös uskonnon harjoittamisella on

aineiston perusteella suuri merkitys vaikeiden elämänvaiheiden läpi jaksamisessa, mikä ilmeni oman tutkielmani lisäksi sekä Ní Raghallaighin ja Gilliganin (2010) että Carlsonin ja kumppaneiden (2012) tutkimuksessa.

Mielenkiintoista on kuitenkin se, ovatko sinnikkyys ja selviytymiskeinot kotoutumista edistäviä vai haastavia tekijöitä. Esimerkiksi Ní Raghallaigh ja Gilligan (2010) toteavat tutkimuksessaan, että selviytymiskeinot auttavat nuoria selviytymään olosuhteidensa puitteissa, mutta keinojen pitkäaikaisista vaikutuksista ei kuitenkaan tiedetä vielä riittävästi. Esimerkiksi halu ratkaista ongelmat itsenäisesti on nuoren toimijuuden kannalta merkittävä huomio. Lisäksi uskonnon harjoittaminen voi tuoda nuorten elämään tietynlaista jatkuvuutta, joka auttaa heitä jaksamaan vaikeissa tilanteissa. Nämä tekijät voivat siis edistää nuorten kotoutumista, mutta tunteiden tukahduttamisella ja sijaistoiminnan etsimisellä voi kuitenkin olla haitallisia seurauksia pitkällä aikavälillä (Maegusuku-Hewett ym. 2007.)

Mielestäni on hienoa, että yksin tulleet pakolaisnuoret haluavat kokemuksillaan vaikuttaa yhteiskuntaan. On kuitenkin hyvin tärkeää ottaa huomioon, että monet heidän kohtaamista ongelmistaan ovat kytköksissä yhteiskunnan rakenteisiin. Vastuu ongelmakohtien korjaamisesta ei siis ole yksin tulleilla pakolaisnuorilla, vaan ongelmia on lähdettävä purkamaan rakenteista käsin.

7 Pohdinta

Tutkimuksen katsotaan olevan luotettava, kun se on tehty hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti (TENK 2012, 6). Tästä syystä tutkielmani reliabiliteettia eli luotettavuutta on pohdittava. Tutkimuksen reliabiliteetillä tarkoitetaan tulosten toistettavuutta (Hirsjärvi ym. 2009, 231). Tutkielmani luotettavuuden pohdinnassa on hyvä ottaa huomioon se, että kyseessä on laadullinen tutkimus. Tämä tarkoittaa, että tulosten tarkasteleminen irrallisena kokonaisuutena ei ole mahdollista. Lisäksi hyödyntämäni aineisto on hyvin pieni, mikä vähentää tulosten luotettavuutta. Tutkimustulokseni ovat kuitenkin linjassa aiempien tutkimusten kanssa, minkä perusteella tutkielmaani voidaan pitää luotettavana.

Se, että tutkimustulokseni ovat samassa linjassa useamman tutkimuksen (esim. Björklund 2014; Lähteenmäki 2017; Ní Raghallaigh ja Gilligan 2010; Onodera & Peltola 2017) kanssa, osoittaa, ettei yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumisen edistämiseksi ole tehty riittäviä toimia. Yhtäältä on otettava huomioon, että esimerkiksi perheenyhdistämisen toimeentuloedellytyksiin liittyvät tiukennukset eivät ole enää voimassa uuden ulkomaalaislain muutosten astuttua voimaan. Toisaalta on myös otettava huomioon, että tiukennuksista johtuvat haasteet eivät olleet perheenyhdistämisprosessiin liittyvistä haasteista vaikeimmat, vaikka aiheuttivatkin nuorille lisästressiä. Eniten perheenyhdistämiseen liittyviä ongelmia aiheuttivat riittämätön ohjeistus sekä avun ja tuen puute.

Yksin tulleiden pakolaisnuorten oikeus perheenyhdistämiseen on turvattu EU:n perheenyhdistämisdirektiivissä. Viranomaiset, kuten yksin tulleiden pakolaisnuorten sosiaalityöntekijät, ovat tämän direktiivin sekä lapsen edun ensisijaisuuden periaatteen puitteissa velvollisia auttamaan nuoria perheenyhdistämisessä. Tutkimustulosteni mukaan tätä velvollisuutta on kuitenkin rikottu. Yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumisen edistämiseksi ei ole tehty riittäviä muutostoimenpiteitä lakiuudistuksista huolimatta. Yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumisen edistämistä on täten vielä kehitettävä.

Tutkimustulosteni pohjalta nousee esille useita jatkotutkimusehdotuksia. Ensimmäinen ehdotukseni liittyy perheenyhdistämisen tiukennuksiin. Uuden ulkomaalaislain astuttua voimaan helmikuussa 2023 perheenyhdistämisprosessin byrokratia helpottui hieman. Siksi olisi tarpeellista tutkia sitä, miten perheenyhdistämisen käytännöt ovat kehittyneet ja miten ne vaikuttavat yksin tulleiden pakolaisnuorten perheenyhdistämiseen nykyisin.

Lisäksi tutkimus yksin tulleiden pakolaisnuorten perheenyhdistämiseen liittyvästä riittämättömästä ohjeistuksesta on aiheellinen tutkimustulosteni perusteella.

Kolmas aihe, jota tutkimustulosteni perusteella on syytä tutkia, on edustajatoiminta. Aineiston yksin tulleet pakolaisnuoret kertoivat edustajiinsa liittyvistä ongelmistaan. Mielestäni vertaileva tutkimus olisi hyödyllinen. Uusi kotoutumislaki astuu voimaan vuoden 2025 alussa, ja sen myötä vastuu edustajatoiminnan oikeudellisesta valvonnasta siirtyy ELY-keskusten alaisuuteen. Ennen uuden lain voimaantulusta olisi järkevää tutkia edustajatoimintaa. Vertailevan tutkimuksen tekeminen onnistuisi lain voimaantulon jälkeen.

Viimeinen jatkotutkimusehdotukseni koskee yksin tulleiden pakolaistyttöjen kotoutumisen tutkimista. Aineistossani oli vain yksin tyttö. Tästä johtuen en voinut tehdä tutkimuksessani sukupuolittuneita pohdintoja. Tutkimuksen tulokset perustuvat siis lähinnä poikien kokemuksiin. Sukupuolijakauma ei ole yllättävä, kun otetaan huomioon, että Suomeen saapuu huomattavasti vähemmän tyttöjä kuin poikia. Tyttöjen kokemusten kuuleminen ja niiden huomioon ottaminen on kuitenkin tärkeää. Jos tyttöjen kokemuksia ei oteta huomioon, tutkimukseen perustuvat kehitysehdotukset ja kehitysehdotusten pohjalta tehtävät päätökset tehdään vain poikien kokemusten pohjalta.

Uskon, että yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen liittyvälle tutkimukselle on tarvetta jatkossa. Jatkotutkimusehdotusteni lisäksi syytä aiheen pohdinnalle tulevaisuudessa antavat hyvinvointialueisiin liittyvien muutosten vaikutukset yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen. Lisäksi tulevan hallituksen tekemät päätökset voivat viedä nuorten kotoutumista mihin suuntaan tahansa.

Lähteet

- Anis, Merja & Esberg, Riti (2018) Turvaa ja suojelua palveluista ja vertaisista? Lapset pakolaisina ilman vanhempiaan. Teoksessa Johanna Hiitola, Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tampere: Vastapaino, 189–213.
- Belloni, Milena (2020) Family project or individual choice? Exploring agency in young Eritreans' migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 46 (2), 336–353. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1584698> Viitattu 13.2.2023.
- Björklund, Krister (2014) "Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa" – Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. *Tutkimuksia A 48*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Brown, Kate; Ecclestone, Kathryn & Emmel, Nick (2017) The many faces of vulnerability. *Social Policy & Society* 16 (3), 497–510. <https://doi.org/10.1017/S1474746416000610> Viitattu 30.10.2022.
- Carlson, Bonnie E.; Cacciatore, Joanne & Klimek, Barbara (2012) A risk and resilience perspective on unaccompanied refugee minors. *Social Work*, 57 (3), 259–269. <https://doi.org/10.1093/sw/sws003> Viitattu 4.4.2023.
- Chase, Elaine; Otto, Laura; Belloni, Milena; Lems, Annika & Wernesjö, Ulrika (2019) Methodological innovations, reflections and dilemmas: the hidden sides of research with migrant young people classified as unaccompanied minors. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 42 (2), 457–473. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1584705> Viitattu 22.2.203
- Chase, Elaine & Statham, June (2013) Families left behind: unaccompanied young people seeking asylum in the UK. Teoksessa Jane Ribbens McCarthy; Carol-Ann Hooper & Val Gillies (toim.) *Family troubles? Exploring changes and challenges in the family lives of children and young people*. Bristol: Policy Press, 223–233. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781447304432.003.0018> Viitattu 22.2.2023.
- EMN (2018) Asylum and migration. Glossary 6.0 – a tool for better comparability produced by the European Migration Network.

EMN (2022) Vuosittainen maahanmuutto- ja turvapaikkarakortti – Suomi 2021.

Fingerroos, Outi (2016) Mitä perheenyhdistäminen tarkoittaa? Teoksessa Outi Fingerroos, Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen (toim.) Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere: Vastapaino, 65–88.

Geirsdottir, Gerdur; Mittendorfer-Rutz, Ellenor & Amin, Ridwanul (2021) Risk of suicide attempt and suicide in young adult refugees compared to their Swedish-born peers: a register-based cohort study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 56, 2163–2173. <https://doi.org/10.1007/s00127-021-02099-5> Viitattu 13.2.2023.

Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (2016) Johdanto: Pakolaisuus muuttuvassa maailmassa. Teoksessa Raili Gothóni & Ulla Siirto (toim.) Pakolaisuudesta kotiin. Helsinki: Gaudeamus, 9–10.

Grant, Saira; Kofman, Eleonore; Peel, Charlotte & Wray, Helena (2015) Family friendly? The impact on children of the family migration rules: A review of the financial requirements. Lontoo: Children’s Commissioner for England. https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/26518/1/10871_26518_Published%20report.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 13.2.2023.

HE 208/2022. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä ja siihen liittyviksi laeiksi.

Heckmann, Friedrich (2005) Integration and integration policies. IMISCOE network feasibility study. Bamberg: europäisches forum für migrationsstudien (efms) Institut an der Universität Bamberg. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/19295/ssoar-2005-heckmann-integration_and_integration_policies.pdf;jsessionid=7B971BFCDA15C8710161708427BFDB18?sequence=1 Viitattu 20.4.2023.

Helander, Reetta & Mikkonen, Anna (2002) Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliiton väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 13/2002.

- Hiitola, Johanna (2019) Locating forced migrants' resources: Residency status and the process of family reunification in Finland. *Social Inclusion* 7 (4), 190–199.
<https://doi.org/10.17645/si.v7i4.2327> Viitattu 17.5.2023.
- Hiitola, Johanna; Karimi, Zeinab & Vähä-Savo, Valtteri (2021) Epävarmuuden jatkumot: Prekaarisuuden muodot ja sukupuolistunut väkivalta pakkomuuttajien elämäkuluissa. *Sukupuolentutkimus* 34 (3), 34–43.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202301021004> Viitattu 17.5.2023.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Honkasalo, Veronika (2017) Osallisuus vaatii toteutuakseen turvaa, aitoa kuuntelemista, ystävyy verkostoja ja tietoa. Teoksessa Veronika Honkasalo, Karim Maiche, Henri Onodera, Marja Peltola & Leena Suurpää (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 120, 9–13.
- Kohli, Ravi & Kaukko, Mervi (2017) The management of time and waiting by unaccompanied asylum-seeking girls in Finland. *Journal of Refugee Studies* 31(4), 488–506. <https://doi.org/10.1093/jrs/fex040> Viitattu 19.4.2023
- Kotoutuminen.fi (ei tiedossa) Perheenyhdistäminen.
<https://kotoutuminen.fi/perheenyhdistaminen> Viitattu 6.2.2023
- Laine, Timo (2010) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 28–45.
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746> Viitattu 10.2.2023.
- Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) Finlex
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386> Viitattu 8.2.2023.

- Laki kotoutumisen edistämisestä (681/2023) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230681> Viitattu 20.5.2023.
- Laki ulkomaalaislain muuttamisesta (1167/2022) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20221167> Viitattu 20.5.2023.
- Lastensuojelulaki (417/2007) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> Viitattu 30.5.2023.
- Lee, Justin Scott (2012) Unaccompanied refugee minors and their strategies to navigate a new world: A grounded theory. Virginia Commonwealth University.
<https://doi.org/10.25772/NCE6-XP46> Viitattu 5.4.2023.
- Leinonen, Johanna & Pellander, Saara (2020) Temporality and everyday (in) security in the lives of separated refugee families. Teoksessa Johanna Hiitola, Kati Turtiainen, Sabine Gruber & Marja Tiilikainen (toim.) Family life in transition: Borders, transnational mobility and welfare society in Nordic countries. London: Routledge
- Lepola, Outi (2012) Ei omainen eikä viranomainen. Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Lähteenmäki, Minna (2017) Alaikäisten turvapaikanhakijoiden mielenterveyden haasteet. Teoksessa Veronika Honkasalo, Karim Maiche, Henri Onodera, Marja Peltola & Leena Suurpää (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 120, 42–48.
- Maahanmuuttovirasto (2016) Vuonna 2015 myönnettiin hieman yli 20 000 oleskelulupaa, uusia Suomen kansalaisia reilut 8 000. <https://migri.fi/-/vuonna-2015-myonnettiin-hieman-yli-20-000-oleskelulupaa-uusia-suomen-kansalaisia-reilut-8-000> Viitattu 10.2.2023.
- Maahanmuuttovirasto (2022) Tilastot. <https://tilastot.migri.fi/> Viitattu 20.12.2022.
- Maegusuku-Hewett, Tracey; Dunkerley, David; Scourfield, Jonathan & Smalley, Dina (2007) Refugee children in Wales. Coping and adaptation in the face of adversity. *Children & Society* 21 (4), 309–321.

- Mäkelä, Marjo (2016) Kiintiöpakolaisten valinta. Teoksessa Raili Gothóni & Ulla Siirto (toim.) Pakolaisuudesta kotiin. Helsinki: Gaudeamus, 77–88.
- Ní Raghallaigh, Muireann & Gilligan, Robbie (2010) Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion. *Child & Family Social Work* 15 (2), 226–237.
<https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00663.x> Viitattu 4.4.2023.
- Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus (77/1968) Finlex
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2
Viitattu 29.9.2022.
- Onodera, Henri & Peltola, Marja (2017) Ystävyys, sosiaaliset suhteet ja nuorten turvapaikanhakijoiden poikkeukselliset olot. Teoksessa Veronika Honkasalo, Karim Maiche, Henri Onodera, Marja Peltola & Leena Suurpää (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 120, 28–33.
- Orgocka, Aida (2012) Vulnerable yet agentic: Independent child migrants and opportunity structures. Teoksessa Orgocka, Aida & Clark-Kazak, Christina (toim.) Independent child migration – Insights into agency, vulnerability and structure. *New Directions for Child and Adolescent Development* 136, 1–11.
<https://doi.org/10.1002/cad.20007> Viitattu 4.4.2023.
- Piitulainen, Mirja (2017) Kansainvälisen suojelun periaatteista ei voi alaikäisten kohdalla tinkiä. Teoksessa Veronika Honkasalo, Karim Maiche, Henri Onodera, Marja Peltola & Leena Suurpää (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 120, 14–18.
- Pirjatanniemi, Elina; Lilja, Inka; Helminen, Maija; Vainio, Kristiina; Lepola, Outi & Alvesalo-Kuusi, Anne (2021) Ulkomaalaislain ja sen soveltamiskäytännön muutosten yhteisvaikutukset kansainvälistä suojelua hakeneiden ja saaneiden asemaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:10.
- Radjenovic, Anja (2021) Vulnerability of unaccompanied and separated child migrants. European Parliamentary Research Service.

- Ranta, Juha & Kuula-Lumi, Arja (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvaori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 413–426.
- Rask, Shadia; Paavonen, Anna-Marie; Lilja, Eero; Koponen, Päivikki; Suvisaari, Jaana; Halla, Tapio; Koskinen, Seppo & Castaneda, Anu (2016) Primääriperheestä erossaolo on yhteydessä somalialais- ja kurditaustaisten maahanmuuttaja-aikuisten hyvinvointiin ja kotoutumiseen Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (3), 273–287.
- Siirto, Ulla & Laihia, Marja-Liisa (2016) Turvapaikanhakijoiden vastaanotto – toteutuvatko ihmisoikeudet? Teoksessa Raili Gothóni & Ulla Siirto (toim.) *Pakolaisuudesta kotiin*. Helsinki: Gaudeamus, 113–138.
- Sisäministeriö (2021) Kiintiöpakolaisten vastaanotto on tapa auttaa kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia.
<https://intermin.fi/maahanmutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset/kiintiopakolaiset>
Viitattu 30.8.2022.
- Sisäministeriö (2023) Tilapäinen suojele Ukrainasta paenneille.
<https://intermin.fi/ukraina/tilapainen-suojelu> Viitattu 10.2.2023.
- Snellman, Olli (2012) 'Haavoittuva ja osallinen': Teoreettisia ja tutkimuksellisia lähtökohtia psykososiaaliseen tukityöhön Oulun vastaanottokeskuksen alaikäisyksiköissä. Oulun vastaanottokeskuksen alaikäisyksiköiden psykososiaalisen tuen käsikirja. Oulun vastaanottokeskus, Alaikäistyön kehittämishanke 2010–2012. <https://docplayer.fi/640861-Oulun-vastaanottokeskuksen-alaikaisyksikoiden-psykososiaalisen-tuen-kasikirja.html>
Viitattu 5.4.2023.
- Suikkanen, Sirkku (2010) Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten määrästä sekä heidän psykiatrisesta palveluiden tarpeestaan. Diakonissalaitoksen raportteja 1/2010. Helsinki: Helsingin Diakonissalaitos.
- Tarvainen, Laura (2016) Pakolaispolitiikka ja lainsäädäntö pääpiirteittäin – näkökulmana haavoittuvuus. Teoksessa Raili Gothóni & Ulla Siirto (toim.) *Pakolaisuudesta kotiin*. Helsinki University Press: Gaudeamus, 59–76.

- TENK (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012.
- TENK (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019.
- THL (ei tiedossa) Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Käsitteet.
<https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyontueksi/kasitteet> Viitattu 8.2.2023.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2021) Kotoutumisen sanasto: 1. laitos. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:54. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-931-5> Viitattu 27.5.2023.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tuomola, Pekka (2016) Pakolaisten terveysriskit. Teoksessa Raili Gothóni & Ulla Siirto (toim.) Pakolaisuudesta kotiin. Helsinki University Press: Gaudeamus, 139–159.
- Turun ensi- ja turvakoti ry (2022) Perheryhmäkoti. Apua alaikäisille pakolaisnuorille. <https://tuentu.fi/perheryhmakoti> Viitattu 13.2.2023.
- Ulkomaalaislaki (301/2004) Finlex <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301> Viitattu 28.9.2022.
- UNHCR (2022) Fleeing unaccompanied. Healing the suffering of children who've lost everything. <https://www.unhcr.org/hk/en/unaccompanied-children> Viitattu 27.10.2022.
- Vitus, Kathrine (2010) Waiting time: The de-subjectification of children in Danish asylum centres. *Childhood* 17(1), 26–42.
<https://doi.org/10.1177/0907568209351549> Viitattu 19.4.2023.
- Von Werthern, Martha; Grigorakis, Georgios & Vizard, Eileen (2019) The mental health and wellbeing of unaccompanied refugee minors (URMs). *Child Abuse & Neglect* 98. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104146>. Viitattu 12.2.2023.

Wahlström, Åsa (2010) Friends, corporate parents and Pentecostal churches.
Unaccompanied asylum-seekers from the Democratic Republic of Congo in
London. Lontoo: Brunelin yliopisto.

Wernesjö, Ulrika (2011) Unaccompanied asylum-seeking children: Whose perspective?
Childhood 19 (4), 495–507. <https://doi.org/10.1177/0907568211429625> Viitattu
20.4.2023.

Yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991) Finlex
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2
Viitattu 26.1.2023.